

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Iosephi Ripamontii E Collegio Ambrosiano Historiarvm Ecclesiae Mediolanensis Decas ...

Decas Prima

Ripamonti, Giuseppe

Mediolani, 1617

Liber Qvartvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11209

IOSEPHI
RIPAMONTII
EX DOCTORIBVS
COLLEGII AMBROSIANI
HISTOR. ECCL. MEDIOL.
LIBER QVARTVS.

NOTAM Augustini conuersionem, at-
que Mediolanenses eius viri casus, ip-
so temporum ac rerum ordine dissi-
pato coniunximus vno tractu & cō-
spectu, què memoria promptior fo-
ret, ac ne sauos inter tumultus, &
ciuilia mox bella, publicasq. clades, priuatum id &
quietum veluti negotium occursaret. Nunc retro vo-
canda nobis est historia deducendaq. per suos gradus
& annos, sicuti iam inde ab initio constitutum fuit.
Postquam Tyranni arma cessere Pontifici [nam ab eius
ferme legationis tempore diuerteramus) non fecit
Iustina quod expectari posset ab animo quamuis im-

Hh

mitti

miti ac fero, vt scilicet victa magnitudine beneficij li-
 beratorem suum prosequeretur honore, & caritate; sed pro gratia odium, reddens erupit infestior, ac ve-
 lut exsoluta vinculis, in Ecclesiam, in Ambrosium, in
 sacra, non iam artes & dolos, sed vniuersam regni po-
 tentiam intendit aperta vi. Antea Gratiani pietas, &
 terror hostilis, & in lubrico regnum, vincula fuerant mu-
 lieri, ne, quas destinabat animo turbas, excitaret.
 Vt ea decussere, visaq. securitas rebus, & vbi nouo pau-
 latim imperio ciues insueuere; minus iam, & minus,
 tempebat atrox femina sibi suisq. Nec tamen in-
 terea viri prudentes ambigere, quamnam causa sauitia
 intenderet remitteretue. Sed cum meminissent, quan-
 to impetu, malus animus post Valentianiani conjugis
 obitum erupisset, nunc firmatis in filium opibus, ean-
 dem ferociam expectabant. Itaque libera nunc, &
 soluta Iustina conari coepit ea, per qua, damna, quon-
 dam illata catholicis, leuia faceret ex comparatione,
 memoriamq. praeteritorum malorum nouis calami-
 tatibus aboleret. Ac primùm omnium, quia senioris
 Auxentij pertinacia, & scelere fuissent Ariani velut in
 possessione Pontificatus, eoque defuncto videbantur
 excidisse; quasi repeteret adempta iura, nouum ex A-
 riana secta subrogare Pontificem intendit. Habebat
 promptae in id audaciae atque temeritatis hominem,
 qui facile posset in omnia rerum nouarum discrimi-
 na, & ancipites euentus obdurare. Huic item Auxen-
 tio nomen fuit, genus ex vltima Scythia; quem velut
 emissarium Augusta cum opposuisset Ambrosio, ma-
 chinatricem ipsius audaciam instruebat opibus, & vi-
 cissim

cissim ille flagranti mulieris animo quotidie faces ad-
mouebat. Pro Auxentio Mercurinum scripsere non-
nulli, quos ignorata fraus hominis haud dubie in er-
rorem induxit. Nam ille, quod seiret, ob prioris Au-
xentij vitam, nomen hoc infame esse ac inuidiosum,
notâ facinorosorum hominû arte, natales ementitus
nouâ eam appellationem sibi ipse superindiderat.
Non erat dicendi rudis; habitu, & incessu, domestica
quoque disciplina, & composito sermone, & adsimu-
lato rerum humanarum contemptu, agere ac imita-
ri pastorem sciebat, & decorum naturæ munere ca-
put nactus ostentabat arte quadam, vt animo par vi-
deretur; intus latebant sordes, & amor auri, ac si a-
crius introspiceres, litterarum, & sapientiæ parum e-
rat. Anno CCCLXXXIV. tentare cœpit Iustina, si
quo pacto posset hunc hominem Ariano cœtui pon-
tificem imponere, scilicet vt eo deinceps initio, catho-
licorum quoque rebus adlaberetur, ac diffundenda la-
tius potestate, paulatim occuparet omnia, & quicquid
Mediolani sinceræ religionis erat, inficeret ac depraua-
ret. Id animi sui votum primò ad Valentinianum de-
fert. Sed obtendebantur speciosa dictu, queis ætas illa
improuida & simplex caperetur. Præfuisse antea sa-
cris, & Ecclesiæ Mediolanensi, pontificem Auxentium;
at quem virum? quàm constanti studio & fide? talem
profecto, vt videri potuerit exemplar absoluti Pon-
tificatus, vtq. sperare liceat, beatas Ecclesias fore,
quæ nanciscantur antistites eiusmodi. Neque suffra-
gys insanæ multitudinis eum, & populari tumultu
quo nihil sit incertum & mutabile magis, sed grauif-

simo Cæsaris ipsius iudicio electum ascitumque. Hunc,
 quia partium fuerit Arianarum, & quia tollere inue-
 teratos ex hominum animis errores conaretur, infe-
 stam inter populares, cinctamque periculis vitam e-
 gisse cauentem semper insidiarum aliquid, & serua-
 tum ad extremum vsque diuino munere, donec labo-
 ribus, & senectute sit dissolutus. Hoc postea defun-
 cto, velut obtorpuisse partes; vt creari Episcopum
 sinerent, qui trahat in suum imperium, omnia, qui-
 que, si sic agere liceat, breui tempore, sit è palatio Cæ-
 sarei ipsum exturbaturus. Nimis esse violentum in-
 genium Ambrosio, spiritus intolerabiles gerere, ex
 quo Pontificatum inuasurit, quem specie recusantis
 flagrantissime concupiuisset; obuiam eundem esse no-
 uæ potestati, quæ sacrorum obtentu aduersus æ-
 ternam imperij vim insurgat. Falleris enim Valen-
 tianæ fili, falleris, aiebat, si præfractum hunc, &
 durum hominem intra iuris Ecclesiastici fines esse
 censurum putas. Ecclesiæ nomine potentiam quæ-
 rit; si fuerit adeptus, imperium aggredietur. Primas
 dominandi spes non temere quisquam tentarit, vbi
 cœperis, prona facilitate cuncta in nouarum rerum
 authorem feruntur; ciues, aula, intimi quoque, &
 propinqui, obiecta mutationis illecebra, iustam, &
 legitimum aliquando principem deseruere. An verò
 leuia sunt signa dominatum appetentis; effusa largi-
 tio, quotidianæ conciones, plena domus hospitem,
 & alliciendis animis composita vita, sermo, nunc co-
 mitas & beneficentia, nunc seueritas & rigor? quid
 relictum Cæsaris maiestati, vbi sacrificus expellat
 vrbe.

vrbe quos velit, damnatos eripiat pœnis, venientes de maximis Imperij rebus legatos infectetur agat demum arbitrato suo cuncta, & ferat? Ac ne muris vnius vr̄bis cohiberi temeritatem putes, Romæ in ipso terrarum omnium domicilio, vocare populum ad concionem est ausus, & tanquam id parum ambitiose factum fuisset; dedit insuper famæ, vt verbo ac nutu, diruisse tecta, redonasse vitam videretur. Solus reprimere Tyrannum potuit infestis venientem signis; & me parentem tuam in Sirmienti certamine fregit ac vicit. Frustra conaberis incendium restinguere, qui flammam orientem exiguo latice non extinguis. Leue consilium affero; ne statim descenderimus, ad tristiora quæ promptissima sint factu; Sed opponamus huic in perniciem nostram crescenti nimium potentie, virum aliquem, quo custode ac vigile, tuta sit etiam inter sacra, dignitas, & salus Imperij, qui Cesaris nomen & dignationem inferat Ecclesiæ rebus. Pertinet ad maiorum quoque tuorum existimationem, ut magnum Arij nomen & dogma, quod illi tanto opere propugnauerunt opibus, & autoritate sua, non iaceat in sordibus, & squalore, sed celebretur, & inclarescat. Celebrabitur autem, & inclarescet, si fuerit in magistratibus, & in parte rei publicæ, si suos antiquos honores habeat. Auxentius alter en ille est diuino munere nobis in id ipsum missus, vera imago senioris Auxentij, non tam nomine, quam animo & vita; iube hunc in Basilicæ possessionem induci, securitatis nostræ pignus, imperij firmamentum, vinculum atque frænum Ambrosio.

Hæc

Hæc aliaque rationum momenta potuit excogitare mulier ac proferre, quibus Valentinianus impulsus, pessimum imperij rudimentum posuit accessito in regiam Pontifice, quem super eiusmodi rebus appellaret. Ambrosio medium ingenium erat inter Apostolicam lenitatem, & excelsos mores ac nescios cedere, hasq. contrarias animi partes ita miscebat, ut pergeret iter tutum, nec abrupta violentia, nec ambitione deformi, quod rarum ac difficile temperamentum esse, quotidiana certamina, varijq. Pontificum casus docent. Igitur accitus in palatium a iuvene principe, sine vlla vultus aut animi perturbatione protinus descendit, commotum profecto credens aliquod ab Iustina, nec longe à suspitione tam impudentis postulati. Percurrit confestim fama totam urbem, & more suo, diuulgat etiam id quod adhuc erat in arcano. Vocari Pontificem in aulam, id agi, ut basilica vindicaretur Auxentio, turbare Iustinam, corruptum esse Valentinianum, hæc omnia subito ciues cognouere. Accurritur undique ac trepidatur, & eodem penè temporis momento, quo palatium intrauit Ambrosius, ingens armatorum multitudo sese valuis offudit, non dissimulans eruptura in rabiem studia ac pro Pontifice vilem sibi vitam, vile Cæsaris nomen. Valentinianus & Iustina confederant augustali Pontificem expectantes, steterantq. prætoriani cum clypeis & hastis, terror simul & maiestas, & mulieris arte truces vultus ac torua præpotentium libertorum ora. Non turbauit ea species Ambrosium, cumq. præfatus magna Cæsar, de tradenda basilica sermonem intulisset.

lisset, abnuit maiestate sua, negauitq. præcise, cingebatur interim palatium adfluente maiore ciuium numero strepabantq. vt etiam in aula penetralibus audirentur, ac sine dubio principium id esse magni atque implacabilis motus apparebat. Vna erat vox; Catholici sumus, & viuat Ambrosius increbrescenteque paulatim tumultu, flagitauere vt sibi Pontifex, ostenderetur; & prætorie cohortis Præfecto (is fortè ad leniendas iras processerat) iugula certatim ostentauere. Tunc intremiscere Valentinianus, pauere Iustina, straueratq. terror aulam; consiliarij, Senatores, intimus quisque vetera exempla licentiæ popularis timebant. Quòd nisi prouisu periculi statim Ambrosius egressus in publicum, se se incolumem ostendisset, assuerassetque tutam Catholicæ pietati basilicam fore, profectò populus Mediolanensis, eo die triste aliquod suæ religionis exemplum prodidisset, ac nimium magno stetit Cæsari, tentasse pontificiam maiestatem, obsecundasse lymphatæ matris furori. Is conatui finis, nouæ inuidiæ principium fuit. Nam postquam reputauere Valentinianus, & Iustina, tam pronos Ambrosio multitudinis animos, & studia tam parata, ac ex diuerso tam fluxam sibi tantæ vrbs fidem atque fundatum a deo leuiter Imperium, vt paruæ rei momento nutaret ac labaret, varijs animi motibus æstuantibus, Ambrosiū originè malorū oderant impèsius ac detestabantur, Iustina verò ferox & quasi lata quod criminationi suæ fidè ille populi motus adtruxisset, insultare tantò magis Ambrosio, stimulare Valentinianū, lacerare Catholicos, Arium & arij dogmata, & instabilem Imperij fortunam

tunam miserari communicare consilia cum Auxetio, rogare, vt nouum aliquid excogitaret. Is antiquam vexandi catholicos viam ingressus, statuit experi-ri, num posset Ambrosium conuellere disputando, egitque cum Cæsare, vti certa dies Ambrosio præstitue- retur, qua die, susteret ad reddendam suæ doctrinæ ra- tionem, iudices & arbitros, quos vellet, adduceret; se quoque videlicet ex aula delecturum esse; quorum æ- stimatione ac prudentia dijudicari posse litem arbi- traretur; quasi nimirum aut ipse par tantæ sapientiæ ac doctrinæ, aut Cæsar æquis iudex, aut iustum illud imperium esset. Ita summa religionis, & arbitrium Ec- clesiasticæ rei, profanis hominibus permittebatur ab- sique respectu legis ab seniore Valentiniano lata. Lex erat pij carminis. Sanctarum rerum iudicia penes ec- clesiasticos homines sunt: populares, & aulici nullâ eiusmodi cognitionem attingunt. Neque violaba- tur solùm ea lex, sed accedebat insuper aliud, quod ve- luti dissolueret Ecclesiæ iura, sacrosanctamq. libertatē abrogaret. Non enim templum, aulamque sacri soli se- dem, sed Palatium ipsum examinandæ religioni desti- narant, & illuc Episcopo vadendum erat. Id edictum Iustina mater abstulerat ab iuvene Valentiniano, & in- terposita principis authoritas indignitatē augebat. Ea res postquam enuntiata est Ambrosio, vtque iudi- cij dies est indictus, recusare ille, iniuriam dicere non iudicium, fraudes, & iniquitates, & sub disputationis titulo latitantes insidias increpare. Auxentius nihilo- minus properare, festinare, suo nomine iudices perhi- bere, stimulare Valentinianum, & Iustinam, vt fugitan- tem

rem aduersarium irretire ne cunctaretur. Sed Pontifex contra ea constans, & immotus obdurabat, missusq. Dalmatius Tribunus á Cæsare, nulla ipsum ratione permouere potuit, vt ex Ecclesia pedem efferret. Per hunc modum, Auxentij Mercurini conatus elusi, vitatusq. congressus ille, quem infensa Cæsaris domus, & corrupti iudices manifestè suspectum faciebant, vt ex eo Catholicorum rebus graue periculum immineret. Sed interea cœperunt Ariani sumere sibi spiritus ingenteis, & affingendo finitima virtutibus vitia, pro cauto timidum, pro cunctatore stolidum. Ambrosium iactabundi palam dictitabant. Ille, ne defugisse certamen, & de victoria concessisse videretur, ex Ecclesia litteras ad Valentianum mittit, quarum sententia fuit huius modi. Nisi diuinæ & humanæ leges obstarent, libenter, se ad Tribunal iturum fuisse, neque recusaturum vlllo modo, quominus vteretur disceptatore ac iudice Cæsare. Nunc ipsum transilire fines Imperij, & patris acta rescindere, dum se se rebus Ecclesiasticis immiscere velit. Si cura religionis, vtilitatumque publicarum animum sollicitaret, debere, iusto ac legitimo ritu congregari patres, non illic in angulo cœtus haberi turbulentos. Episcopum principi, non principem Episcopo iudicem esse constitutum. Erat autem in litterarum extremo, cur in Ecclesia sibi manendum putaret, ne scilicet deserto ab se loco aduersarios immitteret, quos in omnia momenta gerendę rei excubare pertinaciter sciebat. Harũ ego litterarum sententiã retuli quam simplicissime; ceterũ, si qui simulacrũ Apostolici spiritus & copiosi Põtificis videre volēt, integra epistola extat in ipsius monumētis.

Visus est acquiescere Valentinianus, & quasi vera exprobrari passus, personam, quam sibi temerè sumpserat, exiit, neque ultra Ambrosium accersebat. Sed Ariani, de suo furore interea remittebant nihil, utque prodiret in certamen Ambrosius, identidem efflagitabant. Ex eo numero quidam sapientiæ fama præcipuus, & ob eam famam inflatus opinione sui, magnifica præfatus apud gregales de confutando Pontifice, deque sinceritate dogmatis Ariani, simul de sua eruditione ac de controuersia totius peritia; de poscit ultro sibi munus corripienti palam hominem, atque ad confessionem erroris adducendi. Si fallat, ac nisi ex eo certamine superior discedat; iratum sibi Deum, iratumque Cæsarem precatur, neque recusat, quominus, arceatur in posterum communionem sectæ, quam ipsa vita potiore ducat. Postquam in hunc modum apud suos est locutus, ingenti omnium assensu, facta potestate dimittitur in magni discriminis aleam; ire fortem, ire magnum iubent. Et iuit, plenus ardore suo, plenus adhortantium vocibus; simul meditata & prouisa rationum copia, quarum ponderibus ac momentis uiuersam Ambrosij doctrinam obrueret ac pessundaret. Dies erat festus, & more suo concionabatur Antistes in magna populi frequentia & concursu, suspensisque catholici populares auribus, diuinæ doctrinæ latices ab ore magni Pontificis hauriebant. Ingressus dissimulante Ariano, notatoque concionis ordine, & argumento, iam in eo erat, ut Pontificem interpellaret, atque iuberet audire vicissim, & respondere; cum repente trepidus animaduertit velut insu-

furrant-

furrantem Angelum Ambrosio: & singula verba suggerentem. Eius rei miraculo disputator obstupefactus, vim Catholicæ veritatis agnouit, accidensq; concione dimissa reuerenter ad pedes Ambrosio, recordiam ipse suam fatetur, atq; precibus obsecrat infimis, ut se miserum in Ecclesiæ Catholicæ gremium admittat. Admissus valde perculit sectam, eamq; magno quatefecit motu, nec deinde cuiquam veterum Catholicorum studio ac pietate ergo Ambrosium cessit. Sed non Iustina, non cætera colluies fatiscebant. Vtricibus agitata furijs mulier, primùm omnium incubuit eó, ut ex Portiana Basilica Pontificem exturbaret, deinde, ubi id non procedebat, cogitare institit vehementissimo quodam impetu, num aliqua posset ratione machinari necem aut exilium, aut deniq; aliquid eiusmodi, quo caput inuisum amoliretur. Id quoq; negotiũ erat arduum ac difficile. Nam, & ipse, sacros intra fines ferme continebat sese, & á popularibus custodiebatur intenta cura. Quód si facta irruptione, summa vis admoueretur, flagrantis animi seditionis periculum ostendebant. Ob eas difficultates Iustina est architectata curam, eo artificio, ut si quo casu Ambrosius in publicum prodiret, repente sublatum idonei homines adsportarent. Et habuit illa ætas, qui se tanti facinoris administrum præberet. Is fuit Euthimius quidam, qui spe adipiscendi magni honoris, conductis iuxta templum ædibus, obstinate admodum imminebat occasione. itaq; mensem vnum latitare in insidijs, alterum, plures, neq; tamen aut commentum procedere, aut animus deterreri. Demum exacto

anno, cum Iustina se delusam videret, conuerso in ipsum Euthimum furore, discedere ex vrbe hominē iussit exemplo memorabili, ne quid vnquam proditori tutum esset. Hæc mihi sententia magis placet, quàm eorum, qui propter scelera damnatum tradidē. Quod verò abierit sublimis eodem illo curru, qui Ambrosio paratus fuerat, id nimirum est eiusmodi, vt quia in ipsa re factū & visu iucundum foret, pro facto irreperere in historiam potuerit. Certè destitutum omnibus vitæ subsidijs nudumq; & egentem adiuuit Ambrosius: data pecunia, qua fugæ præcipitis incommoda toleraret. Interea, noua consilia inducendis in Ecclesiæ possessionem Arianis agitantur, & quia non processerant artes, imperio, atque comminationibus agi cœptum. In Basilica Portiana manebat Ambrosius, non humano metu, vel cura mortalis vitæ; Sed quia timendum videretur, ne Arianorum audacissimi vacuam sedem occuparent. Huc missi Tribuni denuntiauerunt, vt sacra vasa supellectilemq; traderet, faceret ex Ecclesia, & aliquo loci quantum primū abiret. Sic Cæsari placitū esse, quem non oportere amplius irritari. At Ambrosius, primū quidem exhorruit postulato tam impudenti; deinde verò collegit animum, & libertate ingenita sic respondit.

Non ego Christi hæreditatem prodam, sed potius turebor hac vita, exemplo maiorū, qui suo capite potiorem eā habuēre. Hæc vobis prius abscindenda lingua est, hic spiritus intercludendus, quàm me tacente, & quiescente figant in hac sede pedem Ariani. Corpus exturbare fortasse vis aliqua poterit, mens quidem ipsa
semper

semper inconcussa manebit, & immota loco. Neque
item sacra vasa tradere consilium est, vel quia custos,
Ecclesiae, non direptor à Deo sum constitutus, vel
quia debemus ipsius quoque Caesaris tueri existima-
tionem & salutem. Ite iam tandem, & Principi ve-
stro renuntiate, nos responsum hoc edidisse, quod
Episcopo dignum putarem, quid porro ipse fa-
cere in animo habeat, minime anxios esse. Hoc
in aulam relato responso, magis quam vnquam an-
tea, deformis Ecclesiae Mediolanensis adspectus erat,
cùm armatae militum cohortes, veluti Deum op-
pugnaturae, foeda templum obsidione cinxissent;
Catholici verò circa Episcopum stipati intus pro il-
lius vita & capite vim pararent extremam. Sta-
bant vtrinque infensi, & foedum visu, foedum audi-
tu, populus vnius vrbs in mutuam perniciem ar-
debat, Pontifex in medio positus veluti belli prae-
mium, his ad salutem, illis ad necem petebatur.
Sed Ambrosius mollire suorum animos, &horta-
ri, diuinam potius opem vt exposcerent, collatio-
ne virium humanarum inferiores haud dubie fu-
turi. Rupturum fortasse Numen improba homi-
num consilia, nudamque religionem illo protegen-
te incolumem atque inuiolatam fore. Neque dictis
aberat fides, tum propter inclitam auctoritatem
illius viri; tum quia caelestis praesidij quotidiana si-
gnificationes fiebant. Super omnia firmavit ani-
mos, addiditque trepidae multitudini fiduciam in-
gentem quòd cùm Basilica duobus fortè peruia
& aperta locis aliquandiu relicta per impruden-
tiam

tiam fuisset : Cuncta solerter ac proterue rimantes Ariani, aditus illos reperire non potuissent . Id Ambrosius factum esse diuinitus ostendebat, assentientemq; Catholici circumfremens hostem quotidie magis adspernabantur . Inter hæc Dominica Palmarum aderat , quo die feralem ingredientis Hierosolyma Christi triumphum mœsta gratulatione concelebrat Ecclesia . Is dies erupit in nouum scelus , neq; sibi vlllo modo posse furor videbatur . Cum enim habita de more concione Pontifex , tradendis Christianæ fidei rudimentis insisteret , factionis Arianae principes in Portianam Basilicam impetum fecere , ibiq; collocata Pontificali sede , & quasi principatu religionis constituto, seditiosissimum quemq; congregabant . Dispersi per urbem adhuc plurimi : ad vindicandam iniuriam eodem pergunt, ingerentis probra , & verbera, si quis in itinere Arianus occurrisset . Quendam etiam nomine Castulum trahebant secum, haud temperaturi, quominus reliquorum temeritatis ex eo pœnas sumerent . Nuntiata hæc Ambrosio Pastorem animum grauius perculere . Itaq; precari Deum institit, vti quicquid illud irarum esset, suo potius capite lueretur, quam sanguis alicuius effunderetur in tali causa . Dein ex Ecclesia viros impigros mittit, quibus , autoritatis & gratiæ plurimum inesset : hisce negotium datum, vt miscendo consilium precibus, quoquomodo Castulum eriperent iniuriæ . Ac primò quidē surdæ aures erant, postea cum sæpius eadem diceretur, verecundia incessit contemnendi Pastorem optimum, sospitemq; Castulum dimisere . Et Arianus quidem hoc modo seruatus est :

est; Catholicos irritata cæterorum rabies infensus exercebat. Cum enim intor hosce tumultus, dies iile sacrosanctus appropinquaret, quo die cælestis iras in omne genus humanū intentas innoxio capite Christus excepit, non modò non soluit custodias, vti moris erat, Cæsar, sed etiam per edicti speciem in vincula plurimos coniecit. Auri pondo ducenta Collegio mercatorum imperata, præstitutusq. dies ex eo die tertius, intra quem, eam pecuniæ summam adferrent. Ita capitum, & ostiorum exactio acerbissima torquere communiter vniuersos. & singulos priuatim; pauci soluendo esse, plures in carcerem abripiebantur, sonitu catenarum, feminarum vlulatu, clamoribus virorum tota vrbs perstrepebat, satellitumq. discursu turbabatur quies hebdomadæ sanctioris, quæ semperlata, & salutifera damnatis fuisset. Et hæc quidem ita se habebant, circa Basilicam pertinacia eadem sæuiebat. Haud ignoro, quin legentium plerisq. minus præbitura voluptatis sint hæc, quæ conuolui per industriam in eosdem ferme casus videntur. Sed ego, vti à fingendo procul absom: ita præterire nihil debeo, quod probe compertum habeam. Si delectationi seruiendum esset, aliam fortasse viam instirueremus; nunc habenda ratio est instituti, quo professus sum per scripturū me res Ecclesiæ Mediolanensis. Cùm Ariani Portianam Aedem inuasissent, Catholici quoque, sicuti scribere orsus etiam, illuc eunt violentia pari, concursu maiore, & per varios conatus reiecto tandem hoste valuas occludunt. Nunciatum id Cæsari perpulit, vt principes aulæ viros rursus vnâ cum Tribunis militaribus
ad

ad Ambrosium destinaret. Subitò missi monent, ut
 populum sua compescat authoritate, ne iura partis
 alterius obturbent, neue eos ad capessendam Eccle-
 siæ possessionem impediunt. Inde per vim effracturi
 valuas, & cæde scædaturi templum videbantur, si lega-
 tionis authoritate nihil mouissent. Enimuerò Ambro-
 sius, nihil remisit de tenore constantiæ, qua impetus
 „ huiusmodi alias repulisset. An ego, inquit, sedare
 „ multitudinem potero, quam pietas, & religio, & diui-
 „ næ causæ patrocinium armauit? Si me instigante cõ-
 „ citatos putatis, nullis humanarum rerum inuitamen-
 „ tis attinemur. Et ferire vobis licet, & quocunque a-
 „ lio modo punire quem verbis, & vultu dolorem præ-
 „ fertis. Non iam ego templi religione tuebor hanc vi-
 „ tam, sed eam pro ipsa religione libenter deponam in
 „ hoc templo. Tantò minor cura mihi domesticæ supel-
 „ lectilis, ac patrimonij totius, quod Christi pauperibus
 „ iam antea destinatum, pro Christo effundere non recu-
 „ sem. Agite ferte omnia, dum ne adspiciam ego tan-
 „ tas indignitates, violata cædibus templa, Christum
 „ exturbatum, Arijsæcem introductam. Hæc Ambrosij
 plena spiritus, plena veritatis oratio, quòd virtutibus
 exaggeratum, & vitæ prodigum animum declararet,
 magnopere perculit legatos, nec tantùm abiire sine
 maleficio, sed ita sunt consternati, eoque terrore cæ-
 terorum animos impleuere, ut ad summam vni-
 uersi certaminis ex eo die Catholici superiores ha-
 ud dubia voluntatum inclinatione relinquerentur.
 Adeo virtutem admiramur etiam in hoste; ea re-
 pente valet sternere odia, flectere animos, iras molli-
 re

re, plusque interdum apud turbatas mentes profice-
ris orationis maiestate, quam armis, & violentia
pari. Id manifestè perspicere potuit, cùm in Basilica
vetere sedentem Episcopum, populus qui nouam al-
teram impleuerat, per nuntios ad se identidem vo-
caret; multitudo autem, quæ cum eo erat, ne se de-
stitueret, obtestaretur. Sic tota ferme ciuitas cer-
tare studijs erga Pastorem, neque cedere veteribus
Catholicis noui, resipiscentes incorruptis. Quin
etiam armati milites, qui ad terrorem incutiendum
valuis adsidebant, concepto diuinitus meliore con-
silio, sese in templum proripiunt, & vltro necessita-
tem, ac errorem incufantes, vt in Ecclesiæ gremium
recipiantur, exposcunt. Terruerat ea res primò te-
xum infirmiore, & consternatæ repentino militum
adspectu, circumspicere cœperant latebras, & fugam.
Mox, vt hostile nihil apparuit, quieuere. læta hæc
Ambrosio. Itaque factò silentio, damnat priora, lau-
dat præsentia, & in tanta voluntatum inclinatione,
diuinæ destinationis altitudinem reputare omneis iu-
bet. Cùm rerum status esset huiusmodi, nec ferme-
iam ambigeretur, quin Ecclesia, velut ex diuturna
iactatione, portum iam tandem inuenisset, nouæ mox
obortæ tentationes quietem eam obturbauerunt.
Missus ab Imperatore scriba, non sine tumultu Tem-
plum ingreditur, proterue Ambrosium compellat,
ac effari iubet, quo iure Sacerdotes in Portianam Ae-
dem immittere fuisset ausus, quam Cæsar ædem Aria-
nis adiudicasset. Si tirannidem vsurparet, ac de ipso
Imperatore triumphum peteret, facile vindicari te-
meri-

meritatem posse. Extremum hoc ambiguis verbis intulerat scriba; sed facile Ambrosius minarum ambages intellexit, atque respondit in hanc sententiam. Se, cum in Basilicam inuitaretur, dedisse publicæ quieti ac paci, ne vadendum illuc puraret; misisse tamen Sacerdotes, quia petenti salutem populo, subsidium hoc denegare non potuisset. De Tyrannide, mirari quidnam iaceret. Arma sibi ad eam inuadendam esse nulla, præter nudam inermemque vitam, hanc ipsam tradere, feritæt vbi vellæt. Caterùm insuasse Pontifices largiri alijs regna, non quæ aliorum essent, usurpare. Iam inde ab ipso capite & auctore Catholici nominis Christo, proditum exemplum esse, ne quis Ecclesiasticus Imperium appeteret. Ipsum enim potius fugisse, cum in id fastigium expeteretur. Si vno verbo declarari vellet, quænam Tirannis hominum Ecclesiasticorum esset, hanc nihil aliud esse, quàm debilitatè atque submissionem. Hæc ab Ambrosio dicta. Ac factellitis quidem temeritas, & proteruia tali oratione repressa est; violentior alter ex cubiculi ministerio Calligonus nomine paullo post accessit. Is Ambrosium contracta fronte per superbiam & elato supercilio, totidem interpellauisse verbis dicitur. Tu ne „ergo, me viuente, Valentinianum adspernabere? caput istud obruncabo, si pergis. Sed obruncatus in „stupri pœnam ipse postea diuini iudicij documentum dedit. Interea Valentinianus quotidie magis languere turbarum atque seditionum tædio, optare pacem, cælestis quoque non nihil iras perhorrescere fecitq. vt militares custodias deduceret ex vtraq. Basilica, &

quicquid pecuniarum, ex iniqua illa exactione redactum fuerat, reddi mercatoribus ad nummum iuberet. Id eod die factum, quo die pro salute nostra Christus ipse pependit, tantumque lætitiæ per urbem fuit ob significationem eam resipiscentis Cæsaris, quantum paulò antea mœroris fuerat, cùm Redemptionis humanæ celebritas hominum crudelitate violaretur. Summi infimi gaudebant, & siqui militum perseverauerant intentis ad imperium gladijs, nunc ad aram accedunt, & pia non sine gemitibus imprimentes oscula, stabilem iam tandem æternamq. pacem inter se gratulatur. Iustina tamè adhuc perseverabat violenta dolore. nec vllò modo respirare filiù patiebatur, gemitus, & querelas, & materna viscera, quasi machinas intentans. Nec sanè ille aduersus ea satis firmum atq. constantem obtinere animum potuit. Nondum interesse diuinæ rei Cæsar, nondum inire templa; ex quo fiebat, ne datæ paci satis fiderent, qui rem altius coniectabant. Et auxit ipse suspicionem ac metum ambiguo responso, cùm à suis interrogaretur, vellet ne parari sibi sedem in Ecclesia. Tunc enim nescio quo spiritu, fortunæ suæ conditionem increpuit, & vincula fortasse etiam iniicietis, inquit, si ita Episcopi animo collibitum fuerit. Dum in hunc modum, aduersæ, & prosperæ res alternant, Ambrosius leniendo mœrori popularium, & suo, sacros himnos ad Ecclesiæ Græcæ consuetudinem est modulatus. Eo dein oblectamento diem nocti iungebat, & ipso modos ineunte, cæteri elatis in spatia certa vocibus æthera feriebant, ac iucundissime laudabant Deum. Tunc etiam insti-

tuta ieiunia cum vigilijs, pariterq. populus Mediolanensis, & abstinebat à cibis, & ad diuinas laudes excubabat. Id monui, ne quis fortasse assentiretur famæ, qua falsò diuulgatum est, Ambrosium, quia per vigiliarum occasionem, ludere ac saltitare ciues insuenissent, retento ieiunio, vigilandi consuetudinem sustulisse. Interim opportunè congruit, vt sacra Martirum corpora, Geruasij nimirum & Protasij diuinitus inueniretur ordine ac cuntu, quem retulimus in ipsorum vita, eiusq. veluti sideris ex ortu, robur & fiducia Catholicis, Arianis horror immitteretur. Ex horrore sana fides animos subibat, eaq. inclinatione Pontifex vtredo, grauissime coarguit sectã & castigauit, fremente se per Iustina, & in illo cõmuni metu ac religione, per occulta, per aperta malũ animũ expromete. Sub paruo titulo re haud parua aggressa, persuadet Casari, vt legẽ ferat, qua lege sectatores Ariminiensis Concilij, ius habeant indicendi publicos conuentus ac peragendi. Qui stare contra, & quoquomodo voluntatem hanc Imperatoris impedire aufit, ei malorum extrema proponebantur. Sic iterum excitatus Arius, & quasi reuocata secta poterat videri. Lex tamen ipsa ne referretur inter ceteras leges, Præfectus iuris obstiit Beneuolus nomine penes quem arbitrium, & summa eiusmodi rerum erat. Hic promissis, & minis cùm ab ipsa Iustina sollicitaretur, vt sua firmare vellet autoritate sanctionem iniquam, vtraque parte incorruptus abnuit. Constantia Beneuoli Iustinæ rabiẽ impensius adhuc efferauit, vt perimere ferro Pontificem agigaret. Auertit iniuriam Deus euidenti miraculo. Namq. percussor

cussor immiffus, cū iam elato ad ictum brachio, macharam demitteret, emortua statim obrigit dextera, & alienato ab sensibus animo concidit irritus patricida. Neque distulit Ambrosius, quominus adiuuaret exanimem eique vitalem spiritum, & sacrilegæ manus vsum ab Deo vindice impetraret. Fertur inde Augusta dirū aliud facinus consciuisse & inhumanum; de quo sic referam, vt grauissimi scriptores tradidēre. Innocentius quidam erat Mediolani veneficijs infamis, & reliqua vita foedus homo ac desperatus. Huic facile persuasum, vti Magicis artibus Dæmonas euocaret, quibus curæ est, serere dissidia, dirimere quamuis cōcordes animos, & pro caritate ac studio, infensas iras, & implacabile odium suggerere. Et ille quidem functus est officio scelerato, statimq. tetra cohors ad imperium affuit. Sed cū obreperent popularium animis furia, spargerentque semina discordiarum & lioris, irritos conatus habuere. Quippe Deus ipse cōciliauerat eam caritatem, & innoxia Pontificis vita, inculpatæque actiones, simul probata per tot casus erga singulos, & vniuersos paterna caritas obstabat. Postquam adstrictos diuinitus animos, satellites irarū atque seditionum infringere ac dissoluere non poterunt, tentauere iterum, num ipsum alio modo perimere Ambrosium possent. Adcō cæcauerat mentem rabies, vt ista fierent aduersus eum, quem tam manifeste, præsens Numen tueretur. Ita capto sapius impetu, spiritus infensissimi diuinum caput adpetiuere cæteruatim. Nusquam porrò datus aditus, & penetrantem omnia subtilitatem sacra limina procul arcuere.

Vtriusque

Vtriusque veneficij seriem atque successum idem Innocentius prodidit, cum aliorum postea veneficiorum reus torqueretur exprimendae confessioni. Paulinus aut qui vitam Ambrosij litteris mandauit, addit mira dictu, quae ego sicuti facile admiserim, ita non repugnem, si quis in numero ponat earum rerum, quas pio homines ingenio, tum credere amant, tum credi ab alijs volunt. Quippe in Iudicum conspectu correptum Magum ab Angelo, qui diuino Pontifici custos esset, conatus illos infandos exposuisse, cum acerbissimi doloris aculeos & illud caeleste tormentum ferre non posset. Haec & alia, quae de Ambrosio & Iustina, & Valentiniano, de qua tota temporis illius calamitate ac perturbatione sumus executi, mirum, in quanta sint apud scriptores varietate ac dissensione, & quam diuersa de rebus iisdem ab alijs tradantur. Aliquis etiam acies & arma, nec tumultuarij sed iusti belli quandam imaginem proponit, quae bellica fama, quoniam, & litteris multorum, & vetustissimis monumentis est testata; nos quoque scilicet eam admitteremus, & integra tamquam narratione bellum illud scriberemus. Haec, aut illa credent, ut cuique animas feret. Id ego variationi conciliandae esse modestissimum putauit, non abrogare fidem alijs, aliorum dicta in medium adferre. Igitur authores belli sic habent. Postquam Arianus, tentato saepius per varia colloquia, & disputationes Ambrosio, veneficia quoque & deuotiones experti, nihil promouebant, vim demum apertam ad eum opprimendum ipsos intendisse. Sed quia Catholicum nomen sese conatibus opponebat, & vnius capite ad necem appetendo multorum irritaban-

tur

itur animi; ideò ab ipso Pontifice vertisse furorem in
subiectos, ac propè belli formam celerrime rē venisse.
Ac primò quidem ita cadebat, vt alteri alteros viri-
tim pulsarent, inde compositi per manipulos digla-
diarentur: postea verò tota in duas acies diuisa ciuita-
te, hinc Ariani, hinc Catholici publicè miscebant vul-
nera, & cædes. Sed Catholici fermè inferiores erant,
fouente hostem Iustina, & quotidie, palam, aut ex oc-
culto submittente vires. Inclytum religione templum
erat, extra mœnia prope in modum arcis emuni-
tum, cuius templi originem, & sæpius variata no-
mina iam retuli. Huc se Catholici frequentes incluse-
re, cum aduersariorum impetus, & quotidianas im-
pressiones sustinere non possent. Ariani contra, simul
atque id cognouere, accurrunt infestis animis, & vbi
firmatos claustris aditus inuenerunt, cingunt obsidio-
ne templum illud; summa vi, ne quicquam ad obsessos
inferri, ne ve inde prodire aliquis possent, cauent. Sed
Catholicis, vt ex ante parato non deerat intus anno-
na, ita ad erumpendum animi non suppetebant.
Pluribus diebus in hunc modum exactis, cum neq. de-
ditionis vlla spes ostenderetur, neque soluere obsidio-
nem hostes animum inducerent; vir princeps ex aula
Rufinus, nomine, spem pacis exiguam tentauit. Erat
is intimus Iustinæ, particeps arcanorum, & vna re di-
scors, quòd illa flagitia, & illam Catholicæ veritatis
infectionem auersabatur. Et quidem sæpe antea
dissuaserat, excidium inde atque cladem Imperio de-
nuntians liberius interdum quàm vt meminisse impe-
ritantis videretur. Verùm, vbi clausum rectis consilijs
animum

animum, & surdas aures, atque sine pretio periculum
 vidit, re desperata tacitus quiescebat. Nunc inclusum
 Pontificem, & obsessa sacra dirum etiam apud barba-
 ros cernens, rupit silentium, & meditato temperamen-
 to habuit orationem, qualem ira & metus gignunt.
 „ Verba in hunc modum fuere. Non ego audacior
 „ quam cæteri, qui, in hoc diuisæ ac propè conuulsæ ci-
 „ uitatis tumultu tacere malunt, quam loqui. Sed illi
 „ quidem sua consilia, suamque prudentiam sequuntur;
 „ me caritas imperij, studium tui nominis, & super om-
 „ nia, religionis amor, vt recta speciosis, vera tutis an-
 „ tehaberem, impulere. Catholica fides, illa germa-
 „ na, illa tot è cælo comprobata signis, ante tuos ocu-
 „ los obsidetur, & oppugnatur, Augusta. Circumue-
 „ nère templum armatæ cohortes, Pontifex intus, & si
 „ qui sani, vim extremam expectant. Hæc omnia [fal-
 „ sus vtinã sim vates] causa luctus erunt, tibi nobisque
 „ piget ac pudet vltra quicquam eloqui; & hoc ipsum,
 „ quod attigi, iudicij tui est, quam in partem esse acci-
 „ piendum putes. Ego functus officio necessario, con-
 „ scientia bonæ mentis, & memoria salutaris consilij,
 „ quicquid malorum, publice, vel priuatim ingruet, le-
 „ uius ferã. Iustina fidelis amici sincerum animũ agno-
 „ uit illa quidem, & intellexit illud etiam, quod silentio
 „ innolutum fuerat. Sed mutato nihil impietatis tenerẽ
 „ pergebat, quia principes, quæ corrigere possunt, ma-
 „ lunt tueri, neque inhibueris scœminam, quæ vitia viro-
 „ rũ induerit. Ipsa paullò post iubente, immisère tem-
 „ plo faces Ariani, & momento temporis, Catholicor-
 „ um aliquot voracissimus ignis absumpsit. Quod nisi

re-

repressisset flammam Deus, foedum dictu, foedum auditu, pusillus grex eo die cum Pastore suo crematus foret, & cumulata super cineres tecta, pietatem ac religionem, quae Mediolani erat, vniuersam oppressissent. Facinore hoc tentato, abscessere inde tædio obsidionis Ariani; simul etiam attoniti miraculo, quod pauciores, quam pro incendio perijissent, nec ipsum, quem præcipua destinatione petierant Ambrosium attigisset vlla scintilla. Ita soluta obsidio, & veluti tacitæ induciæ per aliquot dies fuere, nec eo spatio quisquã ex hac, aut illa parte violabatur. Inuicem suspecti & infensi per urbem incedebant, magis absque pace, quã in bello. Voluebant animis iras, vultu animum probebant, sed abstinēbatur ferro; maxime quæta omniũ, quæ vnquam fuere, ciuilibus diffidijs facies, sed mox tanto functiones ad turbas eruptura. Cùm enim Ambrosij diuina vis cælestibus quotidie miraculis inclaresceret, passimq. redditus cæco dies, pulsus humano corpore dæmon, ipsa corpora liberata morbis, catholice rei robur, & auctoritatem adderent, nõ tulere dolorem Ariani. Exoriuntur amentis, & lymphati rursus, palatos milites contrahunt, & ope sũma bellũ instaurant, quasi non iã Ambrosiũ expugnaturi, sed Numen ipsum. Neq. segniter Catholici parat ea, quæ ad resistendũ pertinerent. Prima circa Ambrosiũ est cura, ne sacris intentũ hostilis furor inuadat. Itaq. valido p̄sidio firmat quas ille incolebat ædes; illuc arma & robur omne cõferunt, rati cetera fore in tuto, si ille incolumis maneret. Dein reliqua subsidia, reliquũq. militẽ expediunt, omni parte viriũ impares, & infensã ob Iustinã manifestũ ad exitiũ.

Neque sanè ambigo ego, quin multi verisimile narra-
tionis huius requirant, & veluti componi rem totam in
miraculum putent. Quomodo enim ferre in Augustá
arma possent ciuium infirmissimi, aut, quem sibi locum
caperent, cùm nullus angulus vacaret hostium domi-
nati, aut cur non statim victi sunt, quos ipsa rerum
iniquitas debellabat? Sanè fiducia diuini præsidij, &
veluti præsens Numen, impavidos animos ad certamen
daret, neque sineret reputare, quæ, bella gesturis, in
spem aut metum occurrunt. Rursus tamen velut in
termino cogitationis occurrit, cur igitur clades, obsi-
dium, flammæ Catholicos adflixerint; illos alteros, te-
meritas & ferocia quotidie magis extolleret. Sed exa-
minare non debemus humanis momentis aternæ pro-
uidentiae rationem, quæ per occultas sæpe causas, &
per impenetrata mortalibus, interdum etiam per con-
traria & aduersa, quæ destinauit, exsequitur. Ambro-
sius, postquam resurgere bellum, & in pristinos reuo-
lui fluctus ciuitatem vidit, valde anxius erat animo,
nec facile consilium, quod sequeretur, explicabat. Ac
primò quidem ille tractare conciliandæ pacis vias, de-
inde verò, quia non succedebat, deliberare secum, da-
ret ne sese Catholicis, & contra rebelles capite dimi-
caret sacro; an verò arma essent indecòra Pontifici,
neque deberet augustissimo Sacerdotio præditus spe-
ctare mortes & sanguinem, iuxtà miserando, siue hi ca-
derent, siue illi. Tandem cura suorum vicit, & quia,
religionis in eo negotio agebatur causa, saltem ad rem
consilio gerendam pastorale esse atque Pontificium
duxit. Itaq. primùm omnium dedit exercitui capita,
& duces,

& duces, in quibus multa peritia rei militaris esset. Hi fuerunt septem à singulis vrbis regionibus delecti singuli, ne pars vlla sese post habitam indignari posset. Inde, quia paucitate maxime laborare suos intelligebat, acciuit à finitimis auxilia, nec defuere qui venirent vltro, ac Imperatori nouo darent nomina, vulgata scilicet fama per vrbes, circumuentam, & oppressam Ecclesiam esse Mediolani, fauere Iustinam Arianis, & sanctissimum Episcopum, quia rectam tueri fidem velit, infestam inter infensos vitam ducere. Hanc de Deo benemerendi materiem oblatam, & posse militares viros honestæ mortis compendio salutem æternam adipisci. Quid si ne deplorata quidem sit victoria, & sperare liceat in extremo discrimine melioribus adfuturum Deum, cuius agatur causa? Hoc igitur dedito rumore, voluntarij auxiliares in Ambrosiana castra plurimi confluebant, nec Ambrosio defuit miles. Ariani pariter in vltimam intenti dimicationem, & quia non vicerant, sese quasi victos rati, quammaximos vrbe tota delectus habuerant, neque dissectas manus, & incondita partium signa, sed iustas acies, & castra collata castris intuerere. Armodius erat ductor agminis impij, bonus militia, & ea commendatione, rerum summam apud suos adeptus. Hic eductas copias in eum locum, vbi nunc Basilica D. Laurentij Martiris cernitur, sub vexillis habebat. Catholicum exercitum ductabat, ex prima nobilitate Cruceius quidam dilecto campo iuxta Portianam Aedem. Iustina cum deterrimis aulicorum, quamquam imminebat Catholici nominis excidio, & eius damna in suum fastigium accep-

tura erat, tamen necessaria in tempus dissimulatione quiescebat. Neq. Ambrosius ad eam diem e sacra aede pedem efferebat, diram illam necessitatem multis cum lacrimis incusans, & enixe orans Deum, vt si ipse causa dimicationis eius esset, suo potius capite lueretur quicquid illud cladis immineret. Ita, cum altera propter occultas regnantium artes abesset; alterum animo viuidum & fortem frangeret misericordia; res tota erat in manu praefectorum ac ducum, princeps vterque velut ex tuto pugnae finem exspectabant. Pugna constituta certum in diem, differunt apta confirmandis animis; & dato signo congregiuntur auidi sanguinis popularium suorum ciues. Non ego nunc subijcere oculis conabor in festis concurrentes hastis antesignanos, alterum alterius ictu transfossam, mutatam in cornua pugnam, & alia, quae communia esse praeliorum omnium animaduerti. Scilicet in re tali cauendum est, ne fingere, & comminisci aliquid videamur illaudato nonnullorum more, qui pro veris ea retulere, quae veri factum haberent. Praelii generatim euentum ex fragmento veterum tabularum in hunc modum accepi. Cum ab meridiano tempore in vespere ancipiti Marte pugnatum esset, ac ex vtraque parte multi cecidissent, subito ad Catholicos inclinare victoriam coepisse. Tunc ex insidijs momento confurrectum ab vna cohorte, quae ad dubios euentus in vicino palmeto disposita fuisset. Ea cum terga nostrorum circumuenisset, ac rursus versaremur in ambiguo discrimine, noctis interuentu praedium diremptum. Haec vtique certior fama est, quam quae tradit, ipsum conscenso Equo Pontificem turbasse

repente

repente hostes, vt similes attonitis fluctuarent primò, deinde verterent terga. Nocte, quæ dimicationem hanc est secuta, vtrunque fuit quies. Ea non corporibus curandis exacta, sed consultatione primorum, & militum fremitu, quòd sera lux veniret, quæ restitueret aciem, & imbutas iam sanguine manus daret in vltimum certamen. Ferunt Ambrosium, cùm, & de numero caesorum accepisset, & futuram porrò stragem animo prouideret, mœstum diu silentium obtinuisse; dein conceptas in certa verba preces edidisse Clero, queis à Deo Opt. Maximo peterent, vt sibi consilij viam aliquam in tanta rerum iniquitate demonstrare vellet; inde clarissimo circumfusum splendore cœlo delapsum alitem adstitisse, qui strenuè prosequi cœpta ipsum iuberet, sic Numini visum esse. Cùm facta in hunc modum diuinæ voluntatis significatione conquiesceret Antistes, alia subsequuta res est, ex qua noua fiducia ipsi, nouumq. robur accessit. Efferata in rabiem Iustina, quòd non statim ab Catholica parte de victoria concessum fuisset, miserat infamem flagitijs Euthimium nomine, dato negotio, vt Ambrosium, si quà posset, obtuncaret; mox fore præsto qui patrata cæde saluum in aulam sisterent. Hic dum in angulo obscuro delitescit in omnem rei gerendæ occasionem intentus, non fecellit Episcopi stipatores, qui, vt in tali re ac tempore solicite rimabantur omnia, & ipsas vmbas, vt solet fieri, suspectas habebant. Confestim extractus in lucē, confuso vultu æstuabundus cernitur. Nec mora, quin & mādātū ab Augusta facinus, & suā vltro temeritatē fateatur. Ambrosius inde nō dubio argumēto, simul cœleste

præ.

presidium, simul vltimam necessitatem interpretatus,
 postquam in diem ad pugnam accingi suos iubet. Lo-
 cus est Mediolani, qui ob cladem inibi acceptam hodie
 malus angulus appellatur. Huc se post pugnam
 Ariani contulerant; circumdederantque vallum &
 munimenta loco, destinatum ad tempus iterum in Ca-
 tholicos erupturi; sed mox celeritate, nostrorum oppri-
 muntur. Multi cæsi, fugientes reliquos latebræ texe-
 re; pauci errorem ac scelus agnoscentes vltro in pote-
 statem venerunt. Secundum hanc pugnam accessit
 ad res Arianorum profligandas Iustinæ ferus excessus.
 Obijt ætate confecta crudelis muliercula, & digna me-
 morari inter monstra & dedecora sexus illius. Non
 autoritate mariti, non filiorum exitu, non varijs Im-
 perij casibus flecti obstinata mens potuerat. Aequa-
 uit continuato prauitatis tenore constantiam om-
 nem, neq. Arium, vt semel amplexa est, dimisit vnquam,
 Consilium ei fuerat, Ecclesiam in Arianum dogma to-
 tam adigere, ac fecisset, nisi prohibuisset iniuriam De-
 us, & nisi necessaria illa dissimulatio conatum tardas-
 set. Cùm ageret animam, adnotauere proximi voces
 inter mortuas, & rictus extremos Arium appellantis;
 neque id ego sine horrore quodam refero. Quid fece-
 rat Arius Iustinæ? quid falsa doctrina tantum gratiæ
 vel commendationis habebat? Sed profecto ita est,
 vt diuinę sapientiæ clarissimus adfirmavit. Praua,
 quàm recta constantius tuemur, & ad illa, quàm in ista
 validiores sumus, vbi sua specie semel animum pepu-
 lere. Sunt tamen, qui de Iustinæ sine secus tradant, qui p-
 pe mortuam in obsequio Pontificis Ambrosij, & in ad-
 uentum

uentum vsque Maximi prouixisse. Post eius obitum, Ariani, auios & remotos ab vrbe saltus petière, quorum ad radices est Valesitus; vulgò Varisium dicunt. Nemorosa ea regio, & quà vallibus obscuris, quà rupibus abruptis opportuna declinando hosti, vel submouendo. Ideò potissimum illuc intendere fugam Ariani, simul, quia ob varia incolarum ingenia, tutos & incolumes ibi fore sese magnopere cōfidebant. Sed quæ causæ desperatos illuc adegerant, eadem ex diuerso Ambrosium hortabantur, ne segniter inde illos amoueret. Quid enim futurum fuit, si corrupti simul & corruptores Ariani fixissent ea in sede domicilium, & aptam igni concipiendo nacti materiæ nouum incendium excitassent? Corripuisset flamma tractus illos vniuersos; seq. contra religionem armari inconditi agresteis paterentur. Ideò nihil cunctatus Ambrosius, cum delecta equitum manu subit ad montes. At illi, ad famam aduenientis turmæ, ritu ignobilium ferarum, primò quidem delitescere, circūspectare latebras omneis. Vt verò sese velut indagine cinctos sensere, trepidant verius, quàm fugiant donec euaderent in summa montis cacumina. Ibi turris erat, cuius, in hunc diem extant vestigia; sed quo tempore condita fuerit, aut quos in vsus, reperire nondum potui. In eam sese turrim Ariani coniecerunt, & munito claustris ingresso, pauidas intus iras agitabant. Ambrosius, cognita hostium fuga, in iugum tendit, certus delere reliquias, quamuis ex altera parte lenitas ingenita pastoralis animum tardaret. Noctu iter fecerant; cū sole supra verticem stetere. Miles claustra con-

conuellere, fores effringere, per vim irumpere voluerat. Sed Ambrosius, more suo caelestem prius opem exposcendam ratus, impetum repressit. Mox ara excitata sacrificauit, cum ea precatione, vt quam rem, de maectandis Arianis in animo haberet, ea Catholico nomini caderet prospere ac feliciter; nec sibi tractasse praelia, caedibus interfuisse verteret in piaculum. Traditur inde mirum dictu, Arianos, immisso diuinitus furore, voluntarios in sua viscera ictus direxisse, & pronos in ora collapsos addictas aeternis ignibus animas exhalasse. In hunc modum secta exitiabilis deleta, parata quies Insubriae, & absterrita in perpetuum impietas, ne sollicitare pacem Ambrosiani Pontificatus ausit. Et quidem manet ex eo tempore fama, tamquam oppugnari, & quati, non excindi vel conuelli possit Ecclesia Mediolanensis. Datum id Ambrosio, cuius aeternum ibi vigere merita, & nomen oporteat, vt constantem illum atque periculorum impavidum animum veluti consecratum immortalis monumento posteritas omnis imitetur. Ambrosius, hanc Caelo victoriam, vti debebat, acceptam referens, templum iuxta turrin, in qua constiterant primò, deinde ceciderant Arianos, posuit Mariae Virgini victrici. Locus in magnam postea celebritatem venit, claruit miraculis, aedificia & stipites accessere, quibus asperae cautes, urbanos propè vultus induerunt. Haec ad Varisium in monte pugnata pugna & victoria, grauissimis testimonijs, & publica traditione sic fertur, extantq. monumenta rei, quae non pigebit in medium attulisse. Iam primum omnium igitur, Ambrosianaedis litterae, quae videntur ad esiam
 montis

montis ascensu, sic habent. Ambrosium, cum ab Vari-
sio oppido, fusos prosequeretur hostes, eo loco magnā
ipforum stragem edidisse; ibi post aliquot sæcula positā
ædem, quæ victoriæ ad posteros monumentum esset. Itē
aliæ separatim litteræ virginum sacrarum, quæ degunt
in monte summo, tres memorant turres, quarum vna, &
altera deinceps amissis Ariani confugerint in tertiam,
cuius reliquiæ maneat in hunc diem, addita mole ac te-
cto cærimonijsq. in sacræ cellæ religionem & formam.

Circa medium quoque montem vestigia, & fundamenta
secundæ turris monstrantur, & ibi mista carbonibus ossa
nostra memoria fossores inuenere, cum D. Mariæ Mag-
dalenzæ specus in ea montis parte fingeretur. Est in ijs-
dē annalibus, cum armato Pōtifici sanctissima Dei mater
apparuisset, confirmatum, eum hoc viso, litasse primū
in solutili ara, deinde sumpta in manus pixide, intermi-
natum hosti, ni se dederent, ipsos vltima esse passuros;
cum in armis & rebellione perseverarent obstinati, cæcos
ad vnum omnes; simul seriem miraculorum esse conse-
cutam. Nam, & candida subitō nube Catholicos, denso
Arianos nimbo, fædaque tempestate circumfusus; & ver-
tisse gladios in semet hostes, & cum Ambrosius humare
corpora suorum vellet, neq. facilè dignoscerentur ob-
detruncatas à corpore ceruices, & fœditatem aliam vul-
nerum, repente factum esse diuinitus, vt Catholici, su-
pino situ veluti cælū adspicerent, illi alteri proni morde-
rent terram; ita supremum honorem bonis esse persolu-
tum, perditos atque sacrilegos insepultos iacuisse; rite
perfecta sepultura sacratam aram; ei dedicandæ, duo-
decim Episcopos è vicinis vrbibus adfuisse, quorum etiā

imagines in Odæi siue Chori laua parte cernuntur expressæ. Victorem Ambrosium in ara posuisse reliquiarum thecam, quod moris illi, quotiescunque templa dedicaret, sicuti quidem ad Marcellinam sororem scribès ipse de se est professus. Ea theca ibidem adseruatur, aucta nobilitate & honore ob principis iniuriam, qui de tribus inclytæ coronæ spinis vnam exemit. Annales & monumenta Monasterij sic Ariani belli famam affirmât. At sacrosancta, & cælo proxima Romanorum Pontifici authoritas omni testimonio potior ad fidem, de tota re nunquam dubitauit, idque monti decus perhibuere quoties aliquid indulgerent. In vrbis quoque durant monumenta victoriarum, & cladum, prout male, feliciterue, per varia loca dimicatum fuit. Malus angulus, de quo antea est memoratum, Mons Fortis, & Amarae telluris area, minime lætas Catholico pugnas tulere, ibiq. memoria tristis manet; Bellus tractus & Petra sancta, & alicubi pōtificis ipsius equestris effigies, victorias incruetas, arma felicia, triumphatos hostes testantur. argumentūq. miraculi, Rota sanguinis, est in vestibulo Basilicæ D. Stephani cum hac fama. Cæsis ingenti prælio multis ex vtraque parte, manasse vias sanguine, qui, cum Ariano Catholicus immistus volueretur indiscreta similitudine, subito sit precibus Ambrosij separatus ita, vt Catholicorum cruor sua sponte conuolueretur in globum, atque ferretur illuc, vbi nunc operis magnifici stat Basilica; profana sanies Arianorum iaceret sparsa, & calcata per vias. Porrò statuarum, & imaginum, quæ tota passim prouincia triumphantem Ambrosium repræsentant, haud facile quisquam inire numerum possit; & quatuor clarissimi

rissimi nominis Basilicas, quę mutatis hodie titulis, totidē præferūt Diuos, Ambrosiū nempe, Dionysiū, Nazariū, & Simplicianum, habet ea constans fama, tanquam è bonis Arianorum fuerint extructæ, cū ea bona iure victorię Pontifex in publicum rede-gisset. Antea fuerant dicatę communiter, prima Geruasio, & Protasio fratribus inclytis, secunda Confessorum nomini, Apostolis omnibus tertia, quarta Virgini Deiparę, quibus in templis, Ambrosij, manubias, & Arianorum excidium vrbs pietas agnoscit. Anno salutis trecentesimo octuagesimo septimo victi sunt Ariani, triumphauit Ambrosius, Ecclesia pacem nata pacem videbatur. Sub eius anni finem, Tyranus de quo sæpius est memoratum, occupata Gallia cęterisq. prouincijs, caput rerum Italianam appetebat, & quanquam, ipsius Ambrosij legatione cohibitus fuisset, gliscebat tamen insita cupiditas, & libido pergendi. Sed rursus, ne arma retractaret, impediabatur fœdere, quod cum seniore Valentiniano pepigerat. Id si violaretur fœdus, hominum sermones, & iusta odia erant in periculo, cūmq. pro tiranno iam, & alienę ditionis raptore in ora passim abiret, ne quid nouę offensionis accederet exulceratis iam animis magnopere esse cauendum putabat. Itaq. primū omniū hunc tollendum esse obicem ratus, rumpendi fœderis occasionem institit quærere, quam Ecclesię vindicandę ritulus præbuit, siue simulatio ea fuerit, siue sincera religionis cura. Vtrumq. enim traditur; nec mihi, aut detrahere veram, aut falsam adfirmare laudem in animo est. Notę per gentes, ac famā celebratę clades fuerant, queis Valentinianus, & Iustina Catholicam Eccle-

siam affixerant Mediolani, vulgòq. sæuam mulierem,
 & inconsultum adolescentulum omnes adhuc execra-
 bantur. Publicam eam indignationem suis opportunã
 esse consilijs Maximus crediderat miseratq. litteras ad
 Valentinianum, quibus ipsum abfistere cœptis, monenti
 similis, re ipsa minaciter iubebat. Satis sciebat, vt maxime
 Valentinianus conuiesceret, Iustinam tamen obturba-
 turam, inde fore materiam excitandi belli. Series, &
 ordo litterarum hic fuit. Si animo inimico erga Valen-
 tinianum esset, aut hostile quippiam agitaret, gauisurũ
 haud dubie, quòd labefactanda religione seipsum euer-
 teret. Qui enim iratum numen habeat, hunc propè iam
 esse debellatum, & suo pte casu ruentem facile posse pre-
 cipitari. Nunc amicissime erga, te cum sim affectus, cūq.
 res tuas esse incomules velim; moneo, vt diuini iudicij
 vim inuitabilem respicias. Quippe sæuire in Catholicũ
 nomen, obsidere templa, legesq. sacrosanctas, obtentu
 nouarum legum infringere pudor vobis adhuc nullus
 fuit. Hæc si leuia forsitan esse piacula persuasum habes,
 Numinis maiestatem infinitam anguste circumscribis.
 Quòd si dixeris, moueri te cura veritatis, & rectæ fidei;
 iam erubescam ego vicem tuam. Tunc igitur Ecclesia-
 stica decreta, & tot annorum spatio corroboratam cõ-
 suetudinem audebis tollere, teq. legibus diuinis quasi
 magistrum, & moderatorem appones? Humanæ le-
 ges postquam ex vetustate nomen, atq; famam habuerunt,
 sacrosanctæ censentur, & augustæ; diuinas, quò magis
 inueterauerunt, contemnemus? Non tuo iudicio sana
 erit religio, in quam clarissimæ prouinciæ Italia &
 Gallia, & Aquitania Hispaniæq. tractus cõcesserunt, quãq.
 domina rerum, & magistra totius Orbis Roma comple-
 xa est?

xa est? Dissensere, fateor, Illyrij maluitq. decepta gens,
paucorum seq̄i ruinam, & exitium, quàm publico exē-
plo, quod salutare erat, attineri. Sed, & secutæ provin-
ciam clades, insigne documentum eam fecere, ne qui, ta-
lia deinde vel populi, vel Reges auderent. Periculose,
mihi crede diuina tentantur, nec alia tam intima causa,
Valentiniano patri, quam obrem Ecclesiasticis negotijs,
implicari nollet, haberetq. pro æternis ea, quæ semel,
placuisse. Nunc ea mutatio facta est, vt qui antea sa-
cri, & Sancti habebantur, iam ijdem vti sacrilega, & dā-
nata capita, quærantur ad necem. Falleris si per hæc, aut
alia, tolli posse religionem putas, quæ radices in subie-
ctorum animis egit altas & profundas. Citius enim se-
ditiones, & discordiæ intestinæ Regnum euertent, quàm
ab auita fide populus desciscat. Preces, & vota bonorū
nunquam adspernabitur Deus. Tu quam in partem hæc
accipias, tui iudicij sit; certe optamus vt ab optimo ani-
mo profecta esse credas, neq. has monendi, & cohortan-
di partes me suscepturum fuisse, nisi tuis rebus magno-
pere consultum vellem. Pertinet ad quietem vtriusq.
nostrum, vt quies quamprimum abs te reddatur Ecclē-
siæ, & sanentur potius autoritate tua, si quos Ariana
tabes infecit, quàm ad plures ea contagio serpat ac dif-
fundatur. In hanc ferē sententiā scripserat Valentiniano
Maximus ipsasque litteras repente sequitur fama, colligi
vasa, parari profectiōē ab tyranno, scilicet vt protinus
in Italiā descēdat, quæ res trepidis allata nuntijs, & Cæsa-
rē, & Regiā vniuersā obstupescit. Res erat plena solici-
tudinis ac terroris, cū propter ceteras iniquitates, tū quæ fe-
rox hostis, & vincere suetus animos oīum occupabat. In
altera parte imbellis Princeps, discors adhuc, aut infensa

Prin-

Principi ciuitas miserabile spectaculum exhibebāt illis, quos cura humani ingenij præbet inter huiusmodi tumultus, futurarum rerum æstimatores ac Iudices. Et quidē prima coniectura suum statim euentum habuit. Nam, cum præcipuo in periculo esset Valentiniani rudis animus, & ad bellica negotia segnis ætas, iam in itinere esse Maximum auditum est, cum Mediolani nondum agi parariue quicquam cœptum esset. Hoc allato nuntio, multam in Aula trepidationis fuit, veluti si ad portas hostes peruenissent. Notus Ambrosius erat Maximo, iam ex ea legatione, quam ad ipsum obierat, cū antea terror idē increbuisse. Nunc in pari periculo, spes eadem erat adflictae Caesaris fortunæ. Nec ille, cum ad id munus vocaretur abnuuit, quanquam, & ingratos animo expertus, & successus animo propè cernens eos, qui postea sunt consecuti. Fertur illa crimasse naturæ mortalium, & conditioni, quod, qui diuina nuper, & humana iura permiscuerat intolerabili superbia, modò idē imploraret opē hominis, cuius sæpe vitam, & sanguinē adpetiuisse. Itaq; proficiscitur in Treuiros ad Maximū cū eiusmodi mādatis ac litteris, vt pacando ac leniēdo hosti, primū insistat, dein Gratiani corpus à pacato deponat, sepulcro maiorum inferendum. Sed siue in cōditionibus aliquid non placuerit, siue obstinatum esset, acie decernere, neq; de pace, neq; de Gratiani corpore quicquam impetratum. Eius legationis ordinem atq; successum ex ipsius Ambrosij litteris, quas ad Valentinianum dedit, referemus, nusquam certiore rerum fide, quā vbi ab ijs, qui gessere petuntur. In Treuiorum vrbe, sicuti dictum est, agebat Maximus ciens magni belli mo-

lem.

lem, & in varias expeditionis necessitates euentusq. rerum, consilia disponens, & mox in Italiam impetum daturus. Eo profectus Ambrosius, diei vnus interposita mora ingreditur aulam. Ibi cum aditum ad Principem quæreret; interrogat eum Cubiculi Præfectus, num à Valentiniano legatus venerit, et ab ipso num quid litterarum afferat. Vtrumq. sicuti erat, affirmatum, redditumq. responsum huiusmodi est. Non fore copiam alloquendi Principem, nisi cum publicè omneis admitterentur. Id Ambrosio, tum Sacro nomine, tum persona, quam sustinebat indignum est visum. Itaq. ergo, instare rursus, & efflagitare, vt de summis rebus agere sibi liceat arbitris remotis. Satis scire, allaturum se ea, quæ sedulo cognouisse Maximus ipse opere pretium ducat. Sed cum præcise iterum eius arcani colloquij facultas negaretur, modeste Ambrosius acquieuit, neq. tetendit vltra. Postero die, Maximus in tribunal processit suum, accedit Ambrosius, & statim ei Princeps osculum ferebat. Lene certamen inde, & mox, alterius Apostolica libertas, alterius ira, & machinator animus vniuerso confessui, spectabilem fuisse. Nam euitato Pontifex amplexu, recta tetenderat ad subsellia; ibiq. tacitus quiescebat, donec, simul, ipsius inuitatione Maximi, simul rogatu cæterorum excitatus, hoc ferme responso silentium rupit. Oculi te fortasse frustrantur, Princeps, & ego pro alio quopiam accipior. Neq. enim exhibueris ignoto homini caritatem eam, quæ significatur osculis, & amplexu, & me tibi ignotum esse, locus hic declarat, in quem colloquij causa venire sum coactus. Sensit offensionem Maximus increpuitq. molliter Episcopum, quod

quòd animo commotus atq. perturbatus videretur, nec enim debuisse perturbari, cum locus idem eum maneret, quo loco prior legatione contentus fuisset. Ambrosius ad ea [etenim Sacri ordinis existimatio, & Pontificia dignitas agebatur] tunc se venisse causæ deterioris oratorem, neq. hanc legationem, cum illa comparandam. Non iam orbi pueri vitam, & salutem, sicut olim, sed Cæsaris imperium, & firmas opes, & ea, quæ iure gentium sacrosancta sint, vindicare ac tueri. Processum inde paulatim in asperiora verba, quæ ne in contumelias excederent, Ambrosij lenitate, & patientia nimirum fiebat. Inter eam contentionem fortè Maximus quippiam intulerat, quo facilitatem suam nimiam incusaret, qua quondam exorari sese passus certam cadere ad irritum victoriam suisset. Simul Bautonem increpauerat quendam, quo potissimum adiuuante ac deprecante Valentinianus adhuc viueret. Ea exprobratio, quia dare opportunum ad causam aditum videbatur, arripuit occasionem Ambrosius, & in hanc ferme sententiam est locutus. Neq. Bautoni [Cæsaris hic minister erat] dandum esse vitio, quod Principi suo debitam fidem præstitisset, & se, cum legatus olim venisset, quam simplicissime functum officio. Non aliqua fraude, non salubri mendacio redemptam expressamue pacem abstulisse, nõ deniq. sui corporis oppositu prohibuisse, quominus Italiam ingrederetur, quanquam si id fecisset, egregium seruati pupilli mereri titulum possit, Teneram enim illam ætatem, ope necessaria destitutam, Episcoporum tutela commendatam esse diuinitus. Cæterum, posse fortasse etiam ostendi, quemadmodum, conciliari pacem eam
nihilò

nihilominus ad ipsius Maximi commoda, quàm ad Valentiniani salutem interfuerit. Argumento fuisse, quòd ad urbem Moguntiacum appropinquanti sibi processerit obuiam ex ipsius familia Victor nomine, qui fœdus & amicitiam inuicem peteret. Porro, quòd Maximus, ipsum ad se tunc venire Valentinianum voluisset, non fuisse muneris sui, quicquam super ea re constituere; nec pollicitum ergo fuisse, nec potuisse polliceri. An summa hieme, tempestate frigidissima, superarent Alpes, puerulus Cæsar, & Augusta grauis ætate, quæ citius extrema omnia pateretur, quàm vt illum ab sese dimitteret? Iam cætera, inquit, quæ obijci nobis audio, tamquam per ea meriti simus, vt nobis irascere, facilem sanè defensionem habent; fortasse etiam nostrâ causam, ex comparatione meliorem faciunt. Ac vide quæso, tua facta, quantum ab Valentiniani factis differant, & quantò amicior ille tibi adhuc fuerit, quàm tu illi. Tu denuncias excidium Imperio, completes terroribus omnia, & inferre Italię vastitatem paras: ille Hunnos & Alanos, cæteramq; colluuiem ex Gallia procul à tuis finibus in vltimam Germaniam auertit. Tu Rhatiam vtrâq; effuse es populatus: ille tuum agrum à populationibus defendit. Quin etiam, frater idem istè tuus, qui tibi nunc adsidet, perhibet Valentiniano testimonium humanitatis, teq. quòd in pari causa, dissimili sis animò, tacitus inculcat. Hunc enim, cùm in potestate sua Valentinianus haberet, ipso temporis articulo, quo de Gratiani casu tristem nuntium accepit, tamen abire incolumè est passus. Ita ille tibi fratrem reddidit, cùm dolor amissi fratris efferare animum posset: tu tot beneficijs ob-

Domino

Nn strictus,

strictus, ne reliquias quidem abs te perempti fratris eadem concedis. At enim veteris, ne, si proferatur in publicum Gratiani corpus, militares animos perturbet ea res, & ad vindicandam Imperatoris sui necem incédât; quasi verò vindicare mortuum velint, qui viuentem deseruere. Hæc, & alia, quæ referre non est operæ pretiū, ab Ambrosio; dicta; neque Maximus interpellauit, donec extrema oratione, castigatus, quòd firmandæ potentia suæ causa strenuissimum quemq. sustulisset, eam ab se reijcere culpam institit. Inde, cum ambiguo responso, nulla certa re constituta, Ambrosius est dimissus. Amplius esse consultandum, neq. facile explicari negotium posse. Mox abire iussus, ira mota principi, quòd certos homines, qui per malas artes apud eum gratia, & auctoritate pollebant, veluti, sacrilega capita refugeret, eorumq. congressum omnem auersaretur. Nec desuere, qui monerent abeuntem, vti vitaret insidias; magnopere timendum esse, ne Maximus occulte aliquid pararet. At credo ego, fore, queis politico supercilio legatione hanc intuentibus, multa liberius, & incautius, tum dicta, tum facta esse videantur. Sed neque diuino homini eadem decòri via, cui vulgata prudentia mortalium insisteret, & nos scriptores rerum sumus, non auctores, aut magistri. Hæc ambigua responsa, non ambiguas minas vbi Valentinianus accepit, noua statuit legatione tentare, si quo pacto posset auertere tyrannum ab Italia, seque subducere incuitabili iam malo. Quippe Ambrosio defuisse curam aut felicitatem arbitratur, & iuueniliter incertus ac varius, per omnia voluebat consilia, pessimum ducens quod antea saluberrimum duxisset.

Domnus

Domninus erat in Cæsaris familia Syrus natione, qui nec barbaros ex illa patria mores attulerat, à primis annis in Italiã aduectus, & ingenio loci cæliq. tantum hauserat humanitatis, & elegantia, quantum in homine externo elegantissimi quique indigenarum admirarentur. Decora facies illi, sermo promptus & grauis, vsus rerum, prudentia, litteræ, cætera omnia tractandis principum animis & rebus. Hunc scilicet Valentinianus elegit, quem sufficeret Ambrosio, & mitteret ad petendam pacem ultimo conatu. Nouus legatus illico profectus ad Maximum, cum mandata, quæ habebat, exponeret, conuertit in se statim illius animum admiratione prudentia, mox alto strategemate est elusus. Votum tyranno summum erat, vt improuisus atque inexpectatus ingrueret Italiae, famamq. sui aduentus quotidie increbrescentem anteuiret. Itaq. dictis factisq. omnibus instructus ad fallendum, benigna dat responsa, contra quam dederat Ambrosio; colit donis hominem, conuiujs adhibet, amplectitur omni demum honore & caritate, fingitq. se casuum humanorum incerta reputantem, quieta turbidis antehabere, velle pacem, fauere Valentiniano. Hac reddidit arte securum incautumq. Syrum, & mistam illam ex Italo acumine, barbaraq. calliditate prudentia, auertit ab omni sensu fraudis primò, dein oneravit alia fraude, rara cuius exempla, memorari poterant in eam diem, affirmabantq. gnari veteris memoria, per tot bella, per tot imperitantium casus, atq. per tot retro sæcula, vix vni, aut alteri tã capitale commentum procelsisse. Nam posteaquam videt, obiecta pacis & munerũ dulcedine captum esse Domninum, deceptamq. mentem

Nn 2 illius

illius hærere penitus in contemplatione tam insperati boni; velle se ait insuper mittere turmas equitû ad Cæsarem, qua virium parte indigere illum sciat. Id stabile ad amicitiam, id fidei pignus fore. Ita ductor hostium Dominus, pro suppetijs, & pace, bellum in Italiam ad Cæsarem tulit, nec felicior Ambrosio, & illius prudentiæ minime conferendus. Tyrannus legatum insecutus, repente sese superfudit Italiæ, quæ venire, & adesse fama eadem tulit, ingenti omnium metu. Diffugit Valentinianus; & postquam Cæsare profecto, nudatam urbem, videre Mediolanenses, sublatis pro se quisq. rebus migrant. Hinc Ecclesiæ squalor, & calamitas noua. Quod nisi abeunti multitudini sese Ambrosius opposuisset, ventû haud dubie foret ad extremam propè solitudinem ac vastitatem. Is monere singulos, castigare vniuersos. Quonam tenderent? an ad externam opem, periculo ignominiam addituri? An in oppida finitima, quasi non idem vbiq. terror? Placarent potius humili præcatione, cælestis iras, vota facerent, abstinere à peccatis; id perfugiû, eum patere aditum ad salutem. Neq. verbis, & cohortatione tantû repressit fugam; sed etiam effusa liberalitate, vbi quid cuiq. opus esset, benignè omnibus largiendo. Constat eum hoc tempore vendidisse pretiosa vasa supellectilemque redimendis captiuis, quorum ingens turba per vrbes à barbaris in mercimonij modum ageretur. Ea tempestas citò transijt, & ex miseranda trepidatione securitatem & otium breui Mediolanenses habuere. Nãq. Maximus, vbi tuta omnia, & quasi stupore defixam Italiam vidit, vt odiosum tyranni nomê cuitaret, ab impijs, & crudelibus, ad pia & mollia consilia

consilia vertit animum. Et quia post dominandi libidinē, nulla iā cura prior illi, quam vt. fauere Catholicis rebus existimaretur, impetum atq. violentiam omnem exagitandis reliquijs Arianorum exercere cœpit. Mox Imperij vindex, vltorq. Valentiniani Theodosius adfuit. Ab eo Maximus perimitur; Valentinianus in pristinam Imperij sedem restituitur, totaq. rerū facies in Catholicā instituta, tum pietate Theodosij, tum Valentiniani obsequio, & iniecta tot casibus religione, cōcedit. Erat Theodosio mire satis ingeniū, & erga Pontificē Ambrosiū reuerens animus. Apparuit statim vtrumq. rerū initio, dum in ipsius Ambrosij gratiam, vel molliter plectit, vel ēt impunitos dimittit eos, quā Maximo contra Valentinianū iterissent. Substitit aliquādiu Mediolani cōponendis Imperij ac Ecclesiæ rebus, eoq. tempore mirificè concordēs Ambrosius, Theodosius, & Valentinianus vnanimi cōspiratione populo Mediolanensi gratū spectaculū præbebant. Non tunc cernerēs in diuersa potestate cōtraria principū studia, quæ magnis ac paruis ciuitatibus molesta fuerunt, & erunt, dum aut iuris imago ius ipsū eludit, aut hoc ipsum iniuriæ materiam præbet. Mistæ, ac temperatæ Pontificis cōsilio Cæsaris opes, & velut immissa in aulā Ecclesiæ, vnā quasi familiam, vnumq. corpus efficebant. Sed ex omnibus rebus, queis ea caritas, & necessitudo declarata est, maxime digna nostris litteris videtur ea, quā nunc exsequar. Callinicū est apud Constantinopolim vrbs inclita quondam, & frequens; nūc ætas omnia præter nomen immutauit. Eo in oppido, cū fortē Monachi, præside Episcopo, templum, & domicilium haberent; nec longe inde tugurium, Hebræorum quilibet,

quiliæ, quò ad sollicitandum inani prece Messiam suo more congregabantur; conveniebat, vt dissimilitudo religionis irritaret animos, existerentq. solita inter accolæ odia; neq. pars altera ferre alteram posset. Vtrinq. fiebant iniuriæ, certabaturq. contumelijs ac probris, & venere ad extremum irarum, postquam composito ad pietatem agmine supplicantes Monachos aggressi Iudæi, per vim auertèrunt itinere destinato. Tunc enim, temeritatis inuicem ultores Monachi profanam illorum in ædem intulere faces, & excitato statim incendio vasa sacra monumenta conflagrarunt. Neque tulit Iudaica colluies infamiam & dolorem, sed miscentes omnia querelis, per suæ factionis homines impulere Theodosiû, vt in Episcopum, & Monachos, grauius esse animaduertendum putaret. Ambrosius fortè Aquileiam profectus erat hoc tempore, ibiq. de Principis ira tristem nuntium accepit. Sed ne statim ad deprecanda hominum illorû pericula, Mediolanum, sicuti cupiebat, rediret, susceptis illic Ecclesiasticæ rei causa negotijs attinebatur. Itaq. litteras ad Theodosium misit, per Christum obtestans, ne rebellis ac impuræ lætæ contumaciam dedecore & ignominia Christiani nominis inflare vellet; satis per se superbam esse gentem, si insuper accendatur, intolerabilem fore. Iam mitigatus hisce litteris animus erat Cæsari; sollicitabatur tamen, & cura violatæ legis, quæ damnabat incendiarios, & stimulis aulicorum, quos Hebræi corrûpebant. Verùm, vt Ambrosius ipse, composito Aquileiensis Ecclesiæ statu, domû reuertit, egitq; corâ; cessere irarum incitamenta, & Pontificis auctoritatem ante omnia Cæsar habuit. Cùm enim festo quodam die

templum

callup

templum intrasset; opportunam eam occasionem ratus Ambrosius, conscendit de more suggestum, ambituque paulatim ad causam capto, palam increpuit hominem, quod Hebræorum querelas ita nimirum ad aures admisisset, uti Catholicæ communionis obliuisceretur. Is igitur Theodosio finis irascendi, cum illustri significatione pietatis, ac modestiæ. Descendenti si quidem è suggestu, prodijt obuiam, osculatusq. sacram illius manum, vltro se ipsum incusauit, quod publicè coarguendus fuisset. Iucundum inde certamen veluti patrem inter, & filium, cum Theodosius, ita liberaret Monachos, ut restitui Sinagogam cuperet; Ambrosius autem, si de Sinagoga quicquã caueretur, imminui, & corrumpi quodammodo beneficium diceret. Demum, alterius auctoritate, alterius obsequio, decretum eiusmodi est factum, ut omne damnum, & ignominia penes Hebræos esset; Monachi, superstitionis eius imminutæ quasi titulum ferrent. At populus Mediolanensis, qui frequës aderat, & dum Pontificis oratio manifeste Principem perstringeret, exhorruerat superbos regum animos, infuetosq. vera audire, successu toto lætus adclamauit. Simul, cum tam concordem habere se dominos videret, ipsi quoque concordiam & pacem amplectebantur. Non deinde placuit Ambrosio quicquam, quin illud volente fieret Theodosio. Et ille, mutabiles hominũ animos, atq. fugacia occasionum momenta reputans, magnopere intentus erat, ne quid prætermitteret constituendæ in perpetuum ac stabiliendæ religioni. Inter alios antiquitatis profanæ ritus, & monumenta superstitionis, qua Romani fingebant sibi Deos, & colebant varij leues infa-

ni

ni, fuit Ara Victoriæ, materies creberrima litium & rixarum dum sanæ mentis homines acriter eam oppugnât; contra pravi, & infatuati defendunt, ac tuentur. Hæc Ara, quod referret inanem Deã, & Christiano Imperio veluti Dæmonum tyrannidem immisceret, sic semper animos ad certamen accendebat. A Constantio labefactam, à Valentiniano seniore sublatam Maximus restituerat, videbaturq. timendum esse, ne pertinacissima Gentilitas, alia porro atque alia suis deliramentis appeteret, hoc elata successu. Igitur Ambrosius, secunda Principis studia, propensionemq. nactus, toto animo incubuit ad abolendam vanitatem illius irreligiosi sacri; non parua difficultatum mole, tum quia mos patrius violari videbatur, tum quia grauißima Senatus auctoritas intercedebat. Et legati rursus venerât Mediolanum petentes à Cæsare, ne custodem vrbis Deam, & amicam illud Imperio Numen irritare vellet, Eius patrocínio ac tutela stare rem Romanam; stare templa & religiones, neque dubitandum esse, quin omneis mortalium cæremónias & ritus, reliqui cœlites auersentur, si Victoriæ fiat iniuria. Hæc legati communiter apud Imperatorem, apud Aulicos, apud potentissimum quemq. ciuitatis iactare prope more concionantum. At Symmachus separatim (is patria Romanus erat, eloquentiæ summus, & certamine hoc iam pridem imbutus) Symmachus igitur, miscere proteruis modis omnia, ultores Deos inuocare, nihil reliqui facere, quo minus, dirarum horrorem, pericula, & metus ultimos intentaret. Irrita fuere omnia, postquam Ambrosius euertendo monumento suam augustissimam auctoritatem admouit extremo conatu.

Non sustinuit eum Theodosius, remq. totā permisit ipsius arbitrio ac voluntati. Ita deleta Ara Victorię, & lata lex, ne quis reponere eā auderet, neue repositā celebrare. Mox legem tulit, qua notabat, vti profana capita, & à cæterorum consortio segregabat hæreticos homines qui cū in Christi verba iurassent, sese rursus in Dæmonum castra cōtulerant, addictiq. prauis opinionibus turbabant Ecclesię statum & quietem, haud leuius profecto malū, quā nuper Ariana fuerat tabes. Per villas & suburbana dispersi, & quò facilius sibi integros, se integris immiscerent, tecti clericorum habitu, passim ad pernicię grassabantur. Id quoq. malum optima mens Theodosij sustulit, dato negotio viris idoneis, qui sermones impostorū, atq. vitam interiorem obseruarent; si fraudes & venenata colloquia sensissent, tamdiu modis omnibus insectarentur, quoad publicè in suspicionē & inuidiam adductos fugiendi necessitas caperet. Ac primo quidē ipsi per se infames & ignominiosi dilabebantur, postea moniti populares edicto, ne quem omnino sinerent consistere. Ea res, mirum quantum vtilitatis & momenti attulit Ecclesię rebus, quantoque motu quatescit obstinatum impietatem. Scilicet infamia mouebantur, & dedecore, quos amor veri non tangeret, nec, si quis cæcus ad curam salutis contumaxue foret ad internos auræ cælestis afflatus, poterat idem contemnere probra, & contumelias, & quæ facere vulgus amat, vbi Principis inclinatio licentię materiā præbet. Cū in hunc modum obligati mutuis beneficijs, amore coniuncti, studijs ac voluntatibus vnanimis, Ambrosius, & Theodosius, omnium in se animos

conuertissent , spemq. facerent populo Mediolanensi æternam eam, & inuiolabilem fore concordiam , casus quidam infestus interuenit , qui alterum indignatione diu suspensum teneret , alterum pudore ac metu . Ac nisi , hic admiratione sanctitatis , ille paterno adfectu contineretur , res erat eiusmodi , quæ dirimere quamuis inter se copulatos posset . Thessalonica Macedonicum est oppidum in quo humanitas olim , & studia ciuiliū artium viguere ; nunc sub Othomanico Imperio frequenti mercatu celebratur ; cultum, & mores barbarus mutauit . Ex eius vr̄bis iuuentute quidam assueti ludis, & circo, præstantissimum aurigarum fortè coniectum in vincula fuerant indignati , neq. destiterant eum à Iudicibus efflagitare , primò blande , ac modeste , postea minaces, & violenti . Curia , postquam dura , & inexorabilis abnuebat ; non tulere iuuenes repulsam, & dolorem . Præfectum militum acceptum hominem Principi per iram obruncant . Alij , Iudices ipsos , ea iuuenili seditione pulsatos tradidere ; Sed ego Sozomenum sequor . Igitur Theodosius , ubi de tota re litteras accepit , exarsit ira vehementi , malumq. minitari Thessalonicensi populo cœpit , & paucorum culpam , in pœnam & calamitatem omnium vertere infestus destinabat . Erat Theodosius natura commotior impetu quodam repentino ; si tamen deprecare , facile idem ad misericordiam inclinabat . Aequè ad accipiendam , & deponendam offensionem tener & mollis . Quare Ambrosius , simul notitia morum hominis , simul eorum recordatione , quæ ab ipso sapius impetrasset , hortari & monere , ne caelestis iras mereri per suam iram vellet ,

ncue

nēue collectam moderationis, & clementiæ famā prorsus effundere. Offendi, & alienari subiectos etiam iusta & legitima principum seueritate; quid si fœdo ac inhumano more, sæuiant, & veluti domito rationis Imperio præcipitem ferri potestatem sinant? Vinceret modò animum, & potius toti Ciuitati paucorum crimen condonaret, atq. remitteret, quàm illud in perniciem traheret Ciuitatis yniuersæ. Lenierant hæc monita principem iratum, iamq. legati Thessalonicensiu Ambrosio gratias egerant parenti, & auctori salutis suæ. Mox ex altera parte coorti quidam, incertum inuidia in Pontificem, an dolore perempti Præfecti, sollicitando, & urgendo, perpulere, vt funestæ litteræ mitterentur ad Orientalis Imperij vicariu in hanc sententiam. Populo Thessalonicensi, meritò irascimur, qui Maiestatem nostram innece Præfecti militum violare non dubitauit. Vos istic inite consilium vindicandæ temeritatis, ita vt, quod pars commisit, luant plures. Vtile erit extare monumentum hoc, vnde reliquæ Ciuitates admoneantur, familiarium, & amicorum nostrorum vitam esse sacrosanctam. Cæsaris voluntate cognita Vicarius cupidè impetum est secutus, & plus fecit etiam, quàm imperatum fuerat; insidiasq. comparauit in eum modum, quasi non punire subiectos in animo haberet, sed delere hostem aggredereetur. Certo Ludorum die, disponuntur toto circo armati milites, edita nota stringendi repente gladios, & gerendæ rei. Ciues nihil tale suspicari poterant, cùm & placatum iam accepissent Cæsarem, neq. si duraret ira, publicum in priuata noxa periculum timerent. Itaq. ad ludicrum conuenere frequentes,

ac lætis de more vocibus in Theodosium consedere per
 foros. Vbi deditæ spectaculo mentes, oculiq; erant, ex
 composito coorta vis vniuersos aggreditur: sanguis, vul
 nera, cædes palam, causa in obscuro; nec antea sæuiē
 di factus est finis, quàm fatigata rabies defecit. Ad sep
 tem millia hominum interfecta dicuntur, cum, neq; etas,
 neq; sexus, neq; ordo discrimen faceret, effugiumque
 nullum daretur inclusæ multitudini. Fama cladis eius
 latè peruagata terrarum orbem dedecorare Theodosiū
 visa est, eiusq; nomini quasi labē adspersit. Apud non
 nullos etiam indignitas facti, misericordiam, & ex ami
 co in principem sensu querelas exciuit. Quonam acci
 disse modo, vt mitissimus ille Regum, barbaros repen
 te spiritus indueret, patraretq; solita tyrannis, immemor
 humani sensus, & diuini iudicij. Non ita quondam re
 gnare solitum, neq; his artibus, magnam gloriam ma
 gnumq; nomen inuenisse. Profectò deprauatum impro
 borum consilij hominem esse, aut è mentis potestate
 deiectum, an vero sollicitatum ira numen his initijs im
 perio ruinam struere? At Mediolani, cognita res,
 tantò magis est visa similis portenti, quanto notior,
 & illustrior ibi Theodosij pietas ante facinus illud im
 prouidum fuerat. Ambrosio ante omneis tristis mun
 tius effodit animum, tum cæsa multitudinis dolore,
 tum misericordia piaculi, quo sese Theodosius obstrin
 xisset. Fertur hîc etiam illacrimasse temeritati ac fu
 rori mentis humanæ, quæ per dulcedinem effunden
 da iracundiæ dolorisq; puniendi, diuina & humana
 iura conculcaret, nec mortalis vitæ finem intueretur,
 nec aternæ principium. Inde laxari paulisper at
 que

que remitti vinculum, quod Ambrosium Theodosio, atque hunc illi vicissim adstringebat. Neque iam, aut alter, veluti consortem caelestis curae principem amplecti, aut alter Episcopi preces atque sanctimoniam, imperij sui certa, & firma subsidia satis credere. Hinc testis conscientia, & peruersitas humano more coniectantis, obstabat: illinc placidissima severitas, & fixum alta mente consilium castigandi salutariter erroris. Quo tempore, de successu illo cruento, ac miserabili, muntius est allatus, non erat Mediolani Theodosius, statimque vt tenerum ac molle ingenium agnosceres, damnauit factum, simul Vicario, simul consiliarijs, simul sibimet iratus. Diuersis animi motibus aestuabat, quorum exitus is demum fuit, nullum, vt culpae socium assumeret, increparet se vnum solita mortalium desperatione, vbi turpitudine magni sceleris, & sera poenitentia mentem infestant. Nec redire ergo Mediolanum audebat Ambrosij metu, cuius vultum sustinere se posse non arbitrabatur; nec diutius abesse poterat, gliscente desiderio, placandi, quem esse offensum sciret. Itaque certum est sua familia virum pro se ad Ambrosium misit, qui precaretur errori veniam, si quis aut precibus iam, aut veniae locus foret. Ea legatio cum hoc responso dimissa est. Non ita peccasse Casarem, vt ignosci possit. Quia tamen summi Iudicis clementia culpas omnis mortalium exsuperet; ideo spem bonam concipere ipsum debere. Ceterum ad Ecclesiam, ne accederet, nisi prius flagitium expiasset eo modo quem ipse prescripturus esset. Si secus
facere

facere conaretur, exclusum iri. Theodosius inde, haud
 multo post Mediolanum reuersus constitit in Templi li-
 mine, Pontificemq. precibus infimis obsecrabat, vt sibi
 dare aditum vellet. Humano errore lapsum esse, dete-
 stari noxam, neq. commissurum vnquam in posterum,
 „ vt sanguinarius dici posset. Ambrosius ad ea. Fortaf-
 „ se, inquit, Princeps, dignitas ista, qua præditus es, &
 „ licentia, quam tibi sumis, animo caliginem offundit;
 „ neq. sinit reputare, quàm sit atrox facinus, ac detesta-
 „ bile, quod admisisti. Ego autem scire te peruelim, vnū
 „ Deum esse potentem omnium rerum, & dominum huius
 „ vniuersitatis, mortales verò, nihil nisi cœnum, & inane
 „ nomen; neq. in hac communi miseria singularem ve-
 „ stram Regum esse conditionem. Ex luto vilissima rerum
 „ naturæ parte facti, & excitati, mox reciditis in lutum,
 „ vosq. temporis momento mors æquat illis ipsis, quos
 „ nimirum eluditis ymbratili hoc Imperio. Agnosce cri-
 „ men & perhorresce, neq. ausus fueris temeratum istud
 „ caput inferre intra sacros Templi fines. Tantum hu-
 „ mani sanguinis hausisti, vt procul inde sis amouendus,
 „ vbi celebrantur augustissima mysteria Redemptionis hu-
 „ manæ. Ne sceleri scelus addas, inquinando, & profa-
 „ nando Sacrosancta hæc domicilia. Cùm hæc ingenti
 spiritu Ambrosius intonuisset, edebat inde, quænam
 essent admissi sceleris piacula; simul adnectebat Impe-
 ratoris collo funem horridum, atq. ita consternatum
 hominem dimittebat. Ille multum ingemiscens, instare
 rursus ac precari, sibi vt ignosceretur; non se tempora-
 rium illud recusare supplicium, sed ignes æternos per-
 horrescere. Simul ciebat flebiliter Dauidem, idq. culpe
 pariter

pariter ac veniæ celeberrimum exemplum identidem inuocabat. Daudis audito nomine, arripuit inde occasionem Ambrosius, & monuit, vt cuius flagitium exsuperasset, eius igitur pœnitentiam imitaretur. Ita reuertit in Regiam Theodosius, ibiq. multum intentus placando Numini, cupidissime tempus illud expectabat, quo diris vinculis ex solutus in Ecclesiæ sinum reciperetur. Iam octauus ab interdicto mensis effluerat, aderantq. fortè Christi natales ferix, cum subeunte acrius desiderio communionis Ecclesiasticæ, princeps, afflictari sensibus intimis, crebros singultus edere, tundere pectus, palmas in cælum grauesq. lacrimis oculos tollere. Familiares, & aulici, doloris causam intelligebant; sed neque consolabilis erat dolor, neque sicuti nutantem impulerant, ita poterant subleuare prostratum. Ex eo numero Rufinus fuerat inter precipuos authores cõsilij, neq. creditus est Theodosius tantam fuisse suscepturus indignitatem, nisi stimulatorem, atq. satellitem hunc habuisset. Is audet sese deprecatorem offerre, partesq. deposcit, flectendi suis precibus Ambrosium, vt conuiuere velit, ad clementi leniendâ interpretatione legem, quæ tardare absolutionem videretur. Lex erat in Ancyrano concilio lata consentanea seueritati temporum illorum, & candidissimis Ecclesiæ primæque moribus accommodata. Parricida voluntarius sacris abstineto; sub vite finem communicato tantum. Non voluntarius parricida cõmunicato post quinquennium. Theodosius, etsi planè diffidebat; tamen insita mortalibus natura, tentandi, quæ vehementer cupiunt, sibi Rufinum legat, Iret, atq. Pontificem
ad

ad sui misericordiam doloris, quacunque posset ratione conaretur adducere. Simul ipse legatum modico subsequitur interuallo si fortè legatio secundis auribus accepta foret. At Ambrosius, simul deprecatori, simul reo, paternum in morem infensus præcisè negauit, oppositū suū corporis ostentans, & si quā vis fieret paratus cadere. Nunciatur id statim Theodosio, moneturq. redire domum, ne repulsam ferret in tanto populi concursu; rem fore plenam dedecoris & ignominiae. Iam ille peruenerat in forum, vnde breuis ad templum via, nec retrò gressum vertere sustinuit. Concepta repente fiducia, & obfirmato animo ad subeundum omne dedecus, pergit ire, nihil dissimulans inter suos, quemadmodum in lucro poneret, si tota inspectante ciuitate sacris arceretur; Id quoq. nimirum fore lenimen iræ caelestis, & se meritum esse, vt contemptuis omnibus, ac ludibrio. Vbi venit in Ambrosij conspectum (is in aedícula saluatoria tunc fortè confidebat) res accidit, quæ consternationem, & dolorem hominis miserabiliter auget. Nam cū armati de more cingerent latera, ea specie Pōtifex est offensus, & quasi, non ad veniam implorandam, sed ad vim inferendam adesset, ipsum increpuit. Ille flendo, & inuocando testes superos, auertere suspicionem eam, purgare nouum crimen, consuetudini datum dicere, ne in comitatus veniret, nec existimasse vnquam accidere posse, vt à parente filius timeretur. Inde rogare suppliciter, vt quoniam dies adesset, quo die salutis humanæ principium anniuersaria gratulatione recoleret Ecclesia, ne se vnum publicæ letitiæ fructu priuatum vellet. Clementiam imitaretur ipsius Christi, qui natali suo mu-

bs

nere

nere genus hominum vocaret ad libertatem. In eius gratiam absolueret se miserum æternis vinculis; populo principem, principi populum redderet. Demum recordaretur, quæ consultò ac destinato fecisset Ecclesiæ causa, potius, quàm profunda conderet mente, si quid in rebelles per iram admisisset. Non sustinuit hoc modo supplicentem Ambrosius, sed fatis iam irarum, fatis esse submissionis arbitratus, ad concedendam veniam inclinavit. Ea tamen, ne gratuita esset, utq. hominem in posterum magis ac magis absterreret, interrogat eum severo vultu, & effari iubet; num satisfecisset humano generi per tantam illam cladem imminuto? quonam publico beneficio, publicum sanare damnum esset conatus? Cùm ille laxato ad veniæ spem animo, veluti prodigus omnium rerum auide exposceret remedia, neq. recusaturus esse quicquam videretur; in hunc modum orditur Ambrosius. Si quid fieri humanitus possit, quo reuocarentur ad vitam illi, qui iam perierunt; vtile tibi erat, Cæsar, perire ipsū, ut tot militum hominum, quos vna strage prostrauisti, ex tuo vnus interitu, rediret vita. Nunc quoniā insanabile est malū, & facta quæ sunt, infecta reddere nullus omnino mortalium potest; age sane, fiat saltem id quod proximum videtur, iniiciaturq. tale vinculū humanæ mēti, ne ad eiusmodi crudelitatem erumpere vnquam in posterum possit. Ego cenfeo, scribendam esse legē quæ decernatur, irritam fore sententiam quamcunq. perturbato Iudex animo tulerit; sententias capitalium rerū, nō aliter haberi ratas, quā si spatio triginta dierū interiecto, suā quasi nactæ maturitatē fuerint. Itaq. cōfestim acciti scribæ, & si quos alios interesse actioni huic oporteret; nec mora, quominus perscriberetur lex illa,

plena sensus humanissimi, & in corpus aliarum legum ferretur. Inde confusus horrore simul & gaudio Theodosius in templum introducit memorabili pietatis exemplo. Non enim augustam in sedem processit, ut ibi se ostentaret populo, presentiq. maiestate præteritæ fortunæ miseriam, & squalorem eleuaret. Quin potius, nouo quasi squalore contemptum, & quasi nimiam Ambrosij facilitatem emendare vellet, profundæ spectaculum humilitatis atque submissionis exhibuit multitudini, quæ defixa & attonita stabat intentis in eum oculis. Insigni loco, ut ab omnibus conspici posset, procubuit in genua, moxq. nudum solum ore contingens, elatâ pronunciauit voce, mœsta Dauidis verba, quibus Rex ille regum, inter peccati detestationem aiebat, se quoq. adhæsisse pauimento. Scilicet in horruit ad eum ad spectum, easq. voces concioni capillus, obuertentesq. vicissim ora, pio singultu teneros animos ostendebant. Inde fordidatus princeps manibus familiarium alleuatus, lacrimas fundebat vbertim, nec modus, donec alternantes chori, sacræq. deinceps cæremonia sopiuere paulatim dolorem, & ab intenta meditatione patrati facinoris ad sacra & Aram animum auertere. Itaq. iam sibi placatus, iam erectus ad æquitatem summa cum veneratione intererat rei diuinæ, cum repentinus adhuc euentus mansuetudinem simul & cælesti robur illius noua significatione comprobauit. Ante casum illum Thessalonicensem, vsitatum ac solenne fuerat Theodosio, ut festis diebus offerret sacrificanti Pontifici regalis opulentia dona, vestem pretiosam, auri pondus, & alia, templo, vel aræ decorandæ. Pium cum morem simul atq. reconciliatus est

Eccle-

Ecclesiæ, repetere voluit, obtulitq. hoc ipso die tantò
 magis illustria dona, quantò maiorem ex absolutionis
 beneficio fructum percipiebat, & quanto plus temporis
 effluerat, quo nihil obtulisset. At Ambrosius, accepit
 ille quidem omnia, sicut & pietati largitoris, & ipsius hu-
 manitati consentaneum erat; sed mox, cùm idem ille
 constitisset fortè per imprudentiam intra cancellos, mi-
 sit ad eum ex Arç ministerio præcipuæ dignitatis virum,
 qui iuberet inde suam in sedem excedere; sacrorum ho-
 minum, non profanorum eam esse; si cælesti pane refici
 vellet, exspectaret foris vna cum reliqua multitudine.
 Percussus ea denuntiatione princeps, trepide errorem
 excusat; ait Byzantij diuersam inueterasse consuetudi-
 nem, eam sibi fuisse fraudi, sed nunquam in posterum
 admissurum, vt officij commonendus esset. His dictis
 consentanea facta deinceps adiecit, & quamdiu substi-
 tit Mediolani, religiosè seruauit, ne intra adyta gressum
 inferret, commorandi causa. Vt verò Constantinopo-
 lim reuertit, ibi quoque tenuit idem, & quasi disciplinæ
 magister factus, vltro aliquando Nectareum Antistitem
 eius Ecclesiæ reuenter increpuit, cùm ab eo pristinam
 in sedem inuitaretur. Sed de Cæsaris in orientem redi-
 tu mox dicemus; nunc reliqua persequemur, quæ ab eo
 gesta Mediolani res nostras attingunt. Genus illud ho-
 minum perniciosum Reip. priuatis infidum, ignominio-
 sum Ecclesiæ, de quò paullo antea demõstrauimus, cùm
 varijs infectationibus petiti, varias latebras infedissent,
 hoc rursus tempore, prodierant in publicum, & magna
 detrimenta, tum singulis priuatim, tum communiter
 vniuersis importabant. Neq. laicos dices, quia tui-

Cati, & palliati more clericorum incedebant, & rursus, ne pro clericis haberi deberent, fiebat eorum moribus, & vita. In vultu pallor & macies erat, in animo superbia & libido, variaeq. fraudes & machinamenta. Inclinato collo, blando sermone, composito gradu, civitati præstigias faciebant; neq. intelligeret eorum vitia, nisi si quis, aut penitus obrepisset in familiaritatem, aut paribus animi morbis laboraret. Non tamen erant eiusmodi vitia, quæ in multis esse consueverint. Alias alibi cupiditates explebant; viduas, & sexum illum infirmiorum avaritiæ tantum causa sectabantur. Simulatione pietatis, & habilitate quadam ad negotia, sese in earum domos insinuabant, primò agiles & vaferrimi veluti suspensio pede; dein, vt quasi gradum fecerant in possessionem, arbitri & dominierum omnium erant. Non simplex ætas, non filia nubiles, non reliqua familia vacabat horum imperio, ac dominatu. Et demum euadebant eò, vt Ecclesiæ nomine perq. alia speciosa dictu cor raderent magnas hæreditates, quæ ad filios, aut propinquos pertinebant. Sed omnia sectæ illius artificia, & commenta, & impuritates ego persequi necesse non habeo. Avaritiam præcipue, & insanam habendi cupiditatem Theodosius auersatus, eam coercere ac reprimere voluit hac lata lege. Vidua, mulier si testamentum facere volet, liberos, aut affines ex asse hæredes relinquit. Non Ecclesiæ non pauperi quicquam legato. Si quæ secus, faxit, irritum testamentum esto. Erat ea lex utilis Reip. liguritoribus illis aduersaria. Sed quia Iurisdictionem Ecclesiasticam volentibus sæculis perturbatura esse videbatur; ideò statim obuiam iuit Ambrosius, perfecitq.

fecitq. nutu & verbo, p̄nitus vt aboleretur. Abolita est
alia lege, qua declarauit Princeps, nunquam sibi in ani-
mo fuisse fraudare Christi pauperes Ecclesiam ue; spe-
ctasse t̄atu eò, ne qui cōmédatione fictæ pietatis obrepe-
rēt alienis bonis eaq. lata lex est hoc anno CCCLXXX.
Annus fuit ih̄signis Concilio Mediolanensi, quod &
numero Patrum, & varijs animorum motibus, ira, spe,
studio, metu, contrarijsq. sententijs, vniuersam prope
turbauit Ecclesiam, & probauit euentu rei, fauorem sce-
lere quæsitum nemini fatis esse felicem, male queri famã
inter ancipitia, desertores ordinum ac fidei rebelles. cu-
pidine licentiæ ruere in perniciem, & plerunq; lætis ini-
t̄ijs exitus inuenire miserandos. Iouinianus, cū infeli-
ci sua cohorte, simul materies, & causa concilio, simul
harum rerum triste exemplum fuit. Originem eorum
hominum, & quomodo è sacris profani, ex obscuris cla-
ri, p̄ssimum facinus agitauerint, expediam; sed prim ū
omnium initia Monasterij, ex quo, parentis optimi ma-
la proles, & à maiorum virtute degeneres alumni ad suã
aliorūq. perniciem prodire. Silua Leontij tractu lōgo,
& amœno pertinebat antiquitus à Portę Romanæ confi-
nio vsq. in eum locum, vbi nunc sunt claustra D. Ambro-
sij, quibus ab circumiecto quondam nemore cognomen
manet; gratissima Barnabę sedes olim, tutumq. per fu-
gium, cū aut quæreret auocamenta ciuiliū, turbarū,
aut hostiles vitaret insidias. Ea in solitudine struxerat
Apostolus tuguria, quotidie seducēs illuc, vt quēq. pepu-
lisset cura sanctioris vitę, & obscura illa domicilia viti-
tim assignans, breuiq. Silua facta sanctorum domus emi-
grantibus feris. Disperse per mapalia caelestes animæ
celestem

cælestem ibi vitam agebant ex instituto ac disciplina, quam Apostolus præscripsisset; nec alia per ea tempora magis incluta sedes fuit. Usque in Ambrosij Pontificatum, mansit Eremi nomen & forma. Societas, & communio vitæ, magis placebant huic, siue quia ciuilibus ipse curis innutritus, minus vtilitatis habere solitudinem arbitraretur, siue quia fortasse iam inciperet illa læguere ac remitti veterum anachoretarum disciplina; sicuti nimirum omnia senescunt instituta, nec vllus vnquam ordo fuit, quin multorum annorum tabe primæ uæ gloriæ florem amitteret. Itaque, tota Leontij dissipatos sylua Barnabitas coegit in vnam sedem, descripsitq. leges & noua instituta, queis ab illa siluestri vita in Monasterij redacti formam vterentur. Condendo Monasterio locus placuit, quæ medium nemus ex opaco specu fons perenni rigabat aqua, & densæ arbores aquatione socia, nec abnuerent vitæ communis vsus, & sacros tamen horrores imaginemq. solitudinis retinerent. Comportata illuc materia, domus & templum ædificantur, fons in putei formam depressus coercetur arte, ne diuagari, ne ve perire latices possent. Ut porro fieret dignitas honosq. loco, quam Mediolanensis Ecclesia summi pretij rem habebat, illuc transtulit Ambrosius, pictam nempe Lucæ manu, Diuæ Mariæ virginis effigiem; ipsius Barnabæ munus, quæ tanti nominis tabula hodieq. religiosè ibidem adseruatur si Monasterij vera est fama, siq. Monachi vera nobis monumenta litterarum exhibuere. Insuper ea sic habent; Matronianum ex nobilitate Mediolanensi fuisse diuini spiritus adolescentulum; hunc sæculi tædio se se abdidisse in syluam, ac euectum eo sancti-

Clita-

citatis, & gratiæ, vt sumeret Christi sæpe corpus ex An-
 geli manu, idq; ipsi familiare miraculum esset. Postea
 cùm deuexa iam ætate diē obiisset extremum, iaceretq;
 mortuus in deuio specu, venaticos canes, qui circum
 ea loca feras insectabantur, flexa illuc repente sagaci-
 tate sustulisse insolitos latratus; ita corpus inuentum,
 magnoque sicuti cæremoniæ temporum eorum erant ap-
 paratu, situm in Basilica Nazariana, qua in æde pi-
 èta casus effigies cernitur haud, absimilis narrationi.
 Pontificem Ambrosium vnus admiratione commo-
 tum vt omneis, quotquot agebant in illa solitudine co-
 leret impensius ac foueret, congregasse vnã in sedem
 Eremitas, quorum præcipui fuerint, Alexander Cribel-
 lus, Albertus Besutius, Antonius Petrasancta. Hanc esse
 originem ordinis Ambrosiani, qui mox indignos eo no-
 mine, Iouinianum, & asseclas dedit. Iouinianus fuit acri,
& eleganti satis ingenio, sed varius idem & leuis, atque
turbulentus auidusq; malæ famæ, nec ab erant lasciuia
& libido, maxime dira pestis, quoties ad magnas alias
humani animi pestes, siue virtutes accessit. Ceterum in ea
se se cõtulerat claustra, siue spe honoris inter obscuriores
alios adipiscendi, siue desperatione rerum suarum, siue
Numinis impulsu, quod postea beneficium perdidit ipse
& corruptit. Ibi principio conuerterat in se fratrum ora
promptum ob ingenium, & frontis gloriam, ob gratiam
quoq; popularẽ, & generis decora. Ad præclaras eas do-
tes, & magnũ ipsius nomen, si pij Sanctiq; mores, accede-
rent ex Ordinis disciplina, non vltimum illud Ambrosia-
næ rei fore decus augurabantur. Ea spes, & opinio ali-
quandiu tenuerat patres, vulgoq; fauentes expectatio-
ni,

ni, dissimulabant vitia, quæ licet premerentur, erumpebant. Mox ingemuere tyronis importunitati. Nam postquam sensit indulgeri sibi quotidie aliquid & remitti, suumq. plausibile ingenium inter antiquos illos homines esse, progredi longius cœpit, & domitis ad extremum frænis abiit in abrupta. Non ille stans ad psalmodiam horis exsurgere, non communem inire mensam, sed vesce largius in priuato, prodire nonnunquam incomitatus, vestire præter ordinis institutum, vnguenta quoque & cincinnui & alia conspiciebantur, quæ satis ostenderet etiam occultas adhuc animi calamitates & labe. Inde quasi per licentiæ gradus, gladium habere sub tunica, nummulos tractare palam, molestus esse vicinitati, vitæ, & nocturnis aliquoties horis in cella non fuerat repertus, admonuerantq. Monasterij præfectum, viri graues ex urbano clero, vagari licentius hominem, & exire nonnunquam inde quo pedem intulisse religioso sit nefas. Fecerat sibi talis vitæ socios, quos facile contruxerat similitudo vt fere fit malum malo aptum. Patres re cõperta, inter se conferunt caput, exquiruntq. remedia sanandis ingenijs, aut purgando Monasterio. Sed rebelles iam animo et cogitatione deseruerant claustra, neq. consilij sententiam expectante. Sublatis repente rebus abiere, Iouinianus, Germinator, Protinus Felix, Ianuarius, Marcialis, Genialis, & Ingeniosus infanda capita. Hi homines, cum ab illo sacro domicilio prodijissent in lustra & popinas, vitæ formam iniere, quam postea sunt secuti, quotquot pari licentia & libidine fugam ex Monasterijs consciuere, genus hominum nimium crebris & magnis Ecclesiæ cladibus, nostra, & patrum memoria spectatum

Etatum & notum. Sed Iouinianus ante omnes erat arti-
 bus & luxuria & facienda nominis cupidine; colloquijs
 diem & multo discursu, noctem epulis, alea, ceterisq. vo-
 luptatibus consumere: sectari muliebres amicitias, im-
 prouidos iuvenes, & promptissimum quemq. seditioni,
 principibus quoq. viris adrepere, hos colere ambitiose,
 & velle consilijs ac negotijs ipsorum immisceri. Alijs
 magister & artifex esse libidinum ac voluptatum, fallere
 alios imagine feueritatis, non nemini suppeditare pecu-
 nias, & corrasam aliunde stipem aliò conferre dispensa-
 tor attentus. Rigide, petulanter, dissolute, per feria,
 per amœna, per iocos, tendere animis retia, & dare
 prorsus operam, vt quamplurimos suo sibi beneficio ob-
 strictos haberet. Habitus quoq. corporis, frons, oculi,
 vultus, & à pedibus imis ad summum verticem ea erat fi-
 gura, vt vel allicere animos posset, vel capere, vel de-
 tinere. Et ipsa naturam adiuuabat incessu molli, comi-
 fermone, rebusve alijs, quas vel adhibere sciunt, vel
 fingere, vel ostentare qui placere quamplurimis stu-
 dent. Postquam satis amicorum, & amicarum his ar-
 tibus inuenit, & vbi multæ domus illi, multa pecto-
 ra iam patebant; promit agitatam diu scelus, & pu-
 blicam in sua placita transferre religionem conatur.
 Id primò per susurros & arcana colloquia, per elan-
 destinas quoque litteras, & magni secreti more; dein-
 de palam, audacter, concionibus, libellis, per publica
 conciliabula, per administratos, quasi suscepta emendandi
 humani generis cura! Sic nimirum perditorum homi-
 num audaciæ trepidis initijs paulatim inualefcunt, & vbi
 prima processere, tentantur etiam vltiora, estq. in illis

cibus

Qq

animis

animis, pereūdi, ac perdendi omnia libido, malū atrox,
 & faulum, ac præceps. Opiniones & dogmata Iouiniani
 hæc ferebantur. Nullum esse meritum ex virginitate,
 feruantiq. florem illius illibatum, nihilo meliorem fore
 conditionem, altioremuē gratiæ locum, quàm nuptiali
 fruentibus bono, totiq. maritorum turbæ. Damnatos
 Ecclesiæ consuetudine certis diebus cibos, inanem esse
 religionem. Nullos præmiorum gradus in celo, sed
 promiscuam omnibus, vnamq. beatæ vitæ sedem & cō-
 mune domicilium. Sacro semel ablutis fonte turam ac
 æternam esse gratiam, quæ nullo Dæmonis instinctu, nul-
 la peccati labe possit amitti, nihil ad salutem attingere te-
 stari ieiunij famem Hebraico ritu; et liberæ voluntatis
 arbitrio frustra gloriari genus hominum, quippe cūm ac-
 ceat omneis culpas, & peccata Baptismus, neq. possit in-
 tinctū cælesti lympa corpus vllis amplius obstringi no-
 xis aut inquinari, etiam si quis maxime studeat induere
 semet in vincula, et cœnum. His opinionibus inficere
 mortalium animos ac venenare conabatur cum suo gre-
 ge Iouinianus, & sicuti fere placent noua, vulgò plau-
 debatur securitatis auctori, passimq. dissipata per vrbes
 tam larga fide, & proluxa, multi homines, dū se non posse
 perire credunt, peribant. illa verò etiam in superos lon-
 ge atrocissima erat iniuria, quòd sanctissimā Dei matrem
 edito partu, solito nuptarum more, communem cum Io-
 sepho thorum habuisse mentiebantur Ambrosiani deser-
 tores, & illius incliti matrimonij dehonestabant hono-
 res & famam. Corrupta sic & adulterata religione, mores
 quoq. corrūpebantur, tanta vitorū licentia, vt locus fue-
 rit legi aduersus inhumanam libidinem, quæ ciuitatū ex-
 cidio,

cidio, punita diuinitus olim spernit foeda pericula & ve-
 teris infamiae minas. Neq. sufficiebat Ambrosius contra
 tot mala, prauas opiniones, gratiam potentium, dulcedine
 nouarum rerum, fraudes, & dolos, & vim apertam. Eie-
 cerat ille quidem turpissimos homines ex vrbe Mediola-
 lano, dederatq. litteras ad Prouinciales Episcopos cum
 ea obtestatione, vt si quis in ipsorum fines ex Louiuiani
 grege deuenisset, fortibus animis irent obuiam, neq; co-
 sistere omnino quempiam paterentur; sed nimius erat fa-
 uor in sectam, & sectae nimium proiecta temeritas ad au-
 dendum. Ita peragrando varias vrbes, & quacumq; pro-
 cederent, assumendo socios, & spargendo venena, Ro-
 mam peruenere. Ibi quoq. cum tollere ieiunia, & vir-
 ginale decus eleuare conarentur, cumq. multi iam fa-
 uentes tam lato salutis itineri, sese ad novos conciona-
 tores aggregarent, & sacrarum virginum aliqua, credi-
 to, nullum ad sidui certaminis & arduae victoriae pretium
 ad extremum fore, vltro prostituere corpora: statim
 indignitate facti ciuitate in se conuerterunt vniuersam,
 publiceq. sunt confutati & damnati. Pammachius erat
 Romae Senator grauis, in quo viro sacrarum rerum
 vsus, prudentia ciuilis, Apostolici mores, authoritas
 summa, nec alibi spes Ecclesiae maior. Hic productos
 in concionem impostores acerrime disputando strauit,
 & fregit, rationibus, testimonijs, exemplis, et omni litte-
 rarum varietate, quae ad ea dogmata confutanda perti-
 neret. Petens inde victoriae cumulum, et pulcherrimi sui
 facinoris finem, egit cum Pontifice Siricio, secta vt illa su-
 prema noraretur auctoritate, vtque hominibus illis a-
 qua et igni mone maiorum in uerba diceretur. Postquam inter

dictum & dānatio sunt decreta, legati cum litteris à Pontifice Mediolanum venero, Crescētius, Leopardus, & Alexander, firmandæ damnationi, ac diuulgandæ quantum posset. Summa legationis & litterarum hæc fuit, Iouinianum & asseclas, quia corrupti ipsi corrumpere alios vellent, exitum habuisse, quem meruissent, damnatos in publico conuentu, & prohibitos Ecclesiæ Catholice communione, id iudicium, eamq; sententiam, Ambrosius ut iratam haberet, neue quemquam eorum hominum figere alicubi pedem sineret. Hisce litteris acceptis Ambrosius, auditaq; legatione, conuocat Episcopos, omnibusq; locis proponi remiubet, vt quam maxime clarā nobilemq; Iouiniani damnationem faciat. Indicto Concilio, aliorum studium eminebat, aliorum ira: prout illa dogmata sectabantur, aut oderant, homines, ita tristibus aut lætis animis, eius rei famam accepere. Potentes viri, gratiosa feminae, litterati quoq; complures & Ecclesiastici, ex Magistratibus, ex Monasterijs, ex plebe, corrupti, aut fami, pro sua quiq; fide & religione, fremere, lætari, prensare, suas & alienas opes conferre in id discrimen, promptius, & largius omnino, quam si vita, si caput ageretur. Tota Italia discurretur, trepidatur; legati Romam, legati Mediolanum ibant. illuc ad Pontificem Maximum, & ceteros Ecclesiæ principes, si fortē possent inflecti, vt aliquid mitigarent ex atroci sententia; Mediolanum ad Ambrosium, vt non nihil cunctaretur, atq; suam suspenderet paulisper auctoritatem, & poenitentię spatium daret. Hæc pro damnatis & damnandis obtestabantur amenteis, quibus dissoluta placebat disciplina, quæ equatam esse libidini continentiam vole-

volebant, eaq. virtutis ludibria ponebant in lucro. Neq. segnius defendere sua merita & honores, & multiplicis patientiæ præmia pars melior, qui, si tolleretur omne virginitatis et matrimonij, cæterarumq. rerum discrimen, frustra temperasse sibi, laboremq. suscepisse inanem viderentur. Conuenere longinquis terris Episcopi præter notos hodie prouinciales, Cenetensis, Emonensis, Iadrensis, Octodurensis, Arausicanus, alij, quorum vetustate abiit memoria. Cæterum, non omnes eodem animorū habitu et voluntate. Nam eorum pleriq. Catholicis horrebant studijs opiniones, et flagitia Iouiniani, eamq. sectam, sicuti res erat, ad Ecclesiæ pertinere dedecus, et excidium arbitrabantur, ac ideo venerant penitus in id obfirmata mente, vt quibuscunq. possent modis improbos illos infectarentur; pauci, vel nutu suo opte, vel amicorum impulsu, propendebant in sectæ patrocinium ac tutelam. quidam his interiecti, non tam exterminari aut deleri volebant familiam, quàm sanari, si quo pacto posset, ac retineri; acribus & violentis esse ingenijs homines, quemcunq. tenuissent exsulij locum, illaturos damna Catholicæ rei, turbaturos Ecclesiæ statum infestius atque capitalius tantò, quanto magis irritarentur. Hos quasi ventos, & hæc varia studia salutariter gubernare, moderator Ambrosius, & legati, de quibus est memoratum, Crescentius, Leopardus, et Alexander. Ita decretum est factum in Romani decreti sententiam: Iouinianus et Iouinianistæ procul habentor ab omni Catholico commercio; proiecti ac eliminati extra Ecclesiā in perpetuum sunt. Id vbi sanxissent Patres; composuere litteras ad Siricium multa cum gratulatione facti, simul

simul cum infectatione perditorum; ac ex eo tempore
horribile illud apud omnes esse nomen cœpit. Profugos,
infames, vix accipere recto quisquam, fugere ac vitare;
primò dissimulanter & arte quadam, apertius inde ac li-
berius, postremò nulla iam dissimulatione, & arte, velut
alieni canes extruduntur, & sicuti auertimus oculos ab
omni re sordida & fœda; satisq. constabat, aliquos eo-
rum, cum pristinos amicos, & pristina repeterent limi-
na, verberibus & probris illusos, effusa in ipsos è fene-
stris calida, & intentato in aduersa ora per seruos aut
mulierculas fuste. Quippe etiam si qui perseuerabant in
veteris licentiæ dulcedine, mollesq. tacito fauore magi-
stros amplectebantur, ac vellent omnino commodius,
& honestius esse illis: publica tamen existimatione deter-
rebantur, ne quicquam in ipsos facerent amicum & ho-
spitale, neue subsidij partem aperte præberent. Tenui, &
angusta per occultum alebantur stipe, quæ ipsa demum
est subtrahita. Sic vrbibus explosi ac eiecti, cum nihil ibi
tutum & fidum haberent, in suburbana dilabuntur, agre-
stemq. multitudinem, oberrando mapalibus, & concio-
nando apud rudes illos animos, tentant, simul pabuli
aliquid, misericordiæ nomine petentes in concionis ex-
tremo. Cum egentes diu, ad eum modum, & va-
gi ægre tolerassent vitam, angeretq. misere corpora &
animos, ex delicijs labor, ex affluentia rerum omnium,
egestas; eo velut orbe circumacto, nouas collegere vi-
res, & siue hominum prauitate, siue Numinis in res hu-
manas ira, pristinam apud multos gratiam, et aucto-
ritatem vsque in Honorij Cæs. æuum obtinuerunt. q. 11
Is cum Episcopi postea complures fidem, et opem
ipsum

ipsius aduersus id malum implorarent, admouit acriora remedia, quàm quæ lenitate Pontificum, & Ecclesie consuetudine fuerant adhuc tentata. Duci Iouinianum in vincula plumboque contundi hominem iubet, deinde in Boam insulam adsportari, quæ insula est in Dalmatico littore, nimirum vt ibi procul ab humano cultu, soli cælique tabe perimeretur, qui sua vicissim ipse tabe, multorum saluti fuisset exitiosus. Hæc exsulij sedes nominatim dicta Iouiniano; cæteris nullus definitus exulandi locus dummodo varijs separatim insulis includerentur, ita vt non seditiosos inter se communicare sermones, non misceri vitijs, & querelis, & solatijs possent. Addita tamen extremi supplicij denuntiatio, si quicquam etiam in ea solitudine conciuissent turbarum, & malorum. Hunc exitum habuit impura secta Iouiniani, cuius postea libros, & sparsa per vrbes monumenta confutauere, Hieronymus, & Augustinus, ita vt ea confutatio non vltima pars esset ipsorum gloriæ. Post Mediolanense conciliũ Imperator Theodosius ad res Orientis proficisci iam destinabat, vt quoniam Occidentalis Ecclesie commodis, & dignitati satis iam consuluisse videretur, consuleret etiam Orientali. Actis quæ agenda erant, & Ambrosio salutato, profectus est, sub finem anni, qui concilium insequabatur. Ab eius discessu, cùm tranquilla nobis, & pacata omnia videretur esse, struebantur initia nouorum malorum, & conuersio rerum Italicarum imminabat, eaq. rursus negotia Pontificæ Ambrosiũ exercuere. Accita in Italiam, barbarorum arma, captum Imperium, & impie strangulauere Valentinianum manus.

Theo-

Theodosio profecto Valentinianus erat Viennę in Gallia varijs Imperij curis intentus, sed ante omnia imminens Baptismo. Distulerat in id tēpus, vel morāte Iustina, quæ sacros omneis ritus auersaretur, vel bellorū interuentu, vel ēt quòd illius ætatis consuetudo sic ferret. Nunc expeditus & solutus nullā priorē, quàm vitalis mysterij curam agebat, præfagiente, sicut opinari fas est, animo vicinum exitum. Quare per litteras egit cum Ambrosio suppliciter ac demisse, vt Viennam vsq. contendere ne grauaretur; sibi destinatum esse, Baptismi Sacramento per eum initiari; venturum ipsum fuisse Mediolanum, si commodo Reip. fieri potuisset. Fortè ita euenit, vt eodem tempore, Valentiniani litteras Ambrosius, tristem Pannonici motus nuntium Valentinianus acciperet. Ita simul, & Cæsar in Italiam, & Episcopus Viennam iter parabant; ille coacto exercitu, prouinciam ab incurso barbarico defensurus, hic minister Baptismi, & cognito periculo, dubijs Italiæ rebus imploraturus opem. Elusit autem vtrumq. casus quidam huiusmodi. Nam, & Ambrosius, vt venire Valentinianum audiuit, paratam iam profectioe supersedit, & Valentinianus ipse dum expectat in dies Ambrosium, diem ex die ducit, plurimum interesse ratus, si priusquam tanti discriminis aleã subiret, cum eo collocutus foret. Dum in hunc modū, alter alterius expectatiōne cunctatur, Italiæ sese iam superfundebat hostis, aderatq. finis & res nouæ; nec Valentiniano mora, quominus alteris litteris Ambrosium euocaret. Ille se commisit itineri, nec dum supererat alpes, cum de Cæsar's acerbissimo casu nuntius est allatus. Arbogastes eum quidem interfecerat, et ex cubiculi ti-
gillo

gillo suspēderat ita vt sponte occupasse mortem videri
 posset, prouisu periculi, quod immineret. Nuntiatu in
 Orientem Valentiniani casus, Regiam illam impleuit lu-
 ctu, multisq. lacrimis & veris Theodosius, eum quod in
 regia propinquitate fere non contingit, est profecutus.
 Auersus inde ad nomen & memoriam illius, quibuscūq.
 posset modis honestandam, egit cum Ambrosio per lit-
 teras, vt funus ei quam amplissimum duceretur, vtq. id
 paternæ curæ munus præstaret defuncto. Visa mihi est
 insignis forma litterarum, quas vicissim Ambrosius ad
 Theodosium dedit in eo luctu; neq. fuerit alienum earum
 summam hîc à nobis referri. Sic igitur Pontifex ad prin-
 cipem de Valentiniani nece & sepultura. Perempto
 iuvene, se cogitasse latebras & secessum, ac æterni silentij
 tristitiam & mœrorem. Adeo perculsum acerbissimo
 casu, qui religionis & obsequij summum abstulisset sibi
 quo tempore si uictus ex illius pietate ad Ecclesiæ statum
 vberrimo exspectabat. Sed quia Pontificatus et Sacer-
 dotij muneribus impediretur, ne sese adderet in aliquã
 solitudinem, & abstineret publico; angi sensibus inti-
 mis & luctuosa recordatione prosequi memoriam prin-
 cipis optimi; neq. rupturum in præsentia silentium fuis-
 se, nisi rescribendi officium vrgeret. Parentis instar se
 fuisse Valentiniano, quasi rudibus annis aliquid secus ad-
 misisset, inductum alieno scelere, ac ætatis lubrico: post-
 quam ea confirmata, consilium quoq. maius, et auctior
 animi vis erat, nihil illum habuisse prius aut antiquius,
 quàm vt vetera nouis aboleret, atque maternæ infecta-
 tionis damna, suis in Mediolanensem Ecclesiam benefi-
 cijs eleuaret ac solaretur. Id animi sui studium,

Rr

eamq.

eamq. propensionem, vel proxime declaratam esse, cum ardens caelestis lauacri cupidine, se potissimum in id mysterium euocasset, omisis Episcopis, quorum numero circumfluebat. Eius rei memoriam sibi acerbissimam esse, atq. insuper aggruari, quod ab illo destinata salubriter, scelus improborum anteuenisset, ac in ipso renascendi conatu fuisset necatus. Verum enim vero lugendi tempus, & locum alias fore: quod ad sepulturam attineret, ei se curae non defuturum, neque passurum desiderari suas partes; quippe cum iam antea nonnullam eius officij cogitationem suscepisset. Porphyreticum labrum, & ex eadem materia tabulas paratas fuisse struendo cenotaphio prorsus ad eam formam, quae Maximiano olim placuisset: Sed opus esse dilatatum, ob eam causam quia litterae ipsius expectarentur. Valentiniani finis Ambrosium affecit tanto dolore, quantum ex hisce suspicari litteris licet. Ut vero corpus illius est allatum, atrato diuinus Pastor amictu processit obuiam, ducensque funus, a Regio feretro suum in caput omnium oculos auertit. Non enim tam molliter, & cupidè principem exanguem, quam gemebundum Episcopum intuebantur. Illud venerabile os, & illa pontificio honore grata facies, erumpente luctu, praecipuum tota populi spectaculum fuit. Neq. temperauere fletu Mediolanenses, postquam idem Ambrosius è suggestu flebiliter nomine ciens Valentinianum, flexit paulatim ad laudes ipsius, parèq. Gratiani casum, & propè stirpem Caesarum abolitam grauer ac facunde est miseratus. Hic Valentiniani exitus fuit, quae Ecclesia Mediolanensis numeraret inter suae dignitatis, authores nisi duae res obstitissent, initio

tio furialis impietas Iustine postea seruile facinus adēpta
vita. Creditum est, initium insidiarum ortum ab illis, qui
religione diuersa, Catholicam in principe fidem & indo-
lem adspernarentur. Valentiniano sublato, statim rerū
potitur Eugenius profectus ex Pannonia, & Italia facilis
occupanti, nouum Imperium accepit eorum stimulis &
arte, qui nouari religionem cupiebant. Erat Eugenius
aptus huic malo, statimq. dedit manifesta signa prauitatis
suæ, super cætera in famis Ara Victoriæ restituta,
concessisq. Gentilitati rebus fermè omnibus, quæ peti-
tæ toties fuerant, & negatæ. Ob eam rem Ambrosius
vitauit hominis congressum; & cū iam illè Mediolanum
aduentaret, ipse Bononiam est profectus. Inuitauerant
eum Bononienses, occasione celebritatis, qua sacra ossa
Martiris Agricolæ per eos dies repertā translaturi erant
in sedem honestiorem. Eugenius, vt abesse Ambrosium
intellexit, facile inde est suspicatus, inuisum se esse sus-
pectumq. Pontifici, idq. ad famam & existimationem, in
principio rerum anceps videns, reuocare ipsum voluit.
Enimverò recusauit ille, litterasq. misit ad Tirannum
Apostolico spiritu, queis diuina & humana iura permi-
scentem, fauentemq. Gentilitati per Catholicorum iniu-
rias, obiurgabat. Ita Bononiæ substitit Ambrosius, ibiq.
in Martirum reliquias omni officio functus est, plane vt
appareret, eminere caelestem illum animum è corpore,
penitusq; alienatum à rebus humanis, totum iam esse di-
uinarum & sacrarum. Primus locum aperuit, pri-
mus admouit manum, oscula primus impressit, admi-
rante hospitem multitudine. Inde Florentiam descen-
dit, donatus parte reliquiarum, quas & secum illuc
detulit.

detulit. Florentiæ per id tempus Iuliana quædam Diuo
 Laurétio Martiri templum extruxerat opere magnifico.
 Ea, simul atq. de Ambrosij aduentu cognouit, mota
 peregrini fama est, vt eius templi dedicationem ipsi de-
 stinaret; nec ille abnuit humanitate ingenita, dedica-
 uitq. templum cum solennibus cæremonijs, & muneri
 munus addens, quas ab vrbe Bononia reliquias attule-
 rat, eas ibi collocauit, habuitq. in ea celebritate luculen-
 tam orationem. Ab ea dedicatione non destitit Am-
 brosius bene mereri, de tota Florentina ciuitate, tùm pu-
 blicè, tùm priuatim. Et super omnia memoratur, quod
 Zenobio Episcopo ad formandam illic Ecclesiam, miri-
 ficum sese auctorem præbuerit, dederitq. viros è sua di-
 sciplina, quorum opera & labore, ac velut hæreditarijs
 institutis Clerus ille stet in hunc diem. Sed, & priuati
 sensere virtutem hominis, atq. gratiam apud Deum.
 Decentius erat è Florentina nobilitate vir pius, apud
 quem Ambrosius pro vetere amicitia tunc fuit in hospi-
 tio. Is filium habebat indole præclara, liberali adspe-
 ctu, & sicuti fama fuit, ingenio super omneis eius ætatis.
 Panfophium præfagio sapientiæ parentes appellauerat,
 credebaturq. par euasurus. Accidit autem, alto diuinæ
 prouidentia consilio, vt in seffus à Dæmone puer vexare-
 tur inhumanis modis, & ea calamitate misericordiã om-
 nium conciret. Fœdi eiulatus, risus insoliti, siue faceret
 aliquid, siue loqueretur, plenus erat phanaticæ proterui-
 tatis, & insanix. Enimverò ad preces & opem confugiãt
 Ambrosij, obsecrant, vt obuiam eat inimico, neue eo spe-
 ctaculo dehonestari domum hospitem sinat. Annuit
 ille quidem, & temporis momento sui compotem inte-
 grumq.

grumq. filium parentibus exhibuit. Sed mox idem puer
extinctus improvisa morte domū funestauit, & statim ex
ultima desperatione noua spes in Ambrosio, qui sicuti
paullò antea mentem reddidisset; ita nunc reddere pos-
se spiritum videretur. Aduoluit se genibus illius af-
flicta mater, & facile impetrauit, vt exangue corpu-
sculum manu tantum contingeret. Ab eo contactu re-
diere mortuo spiritus vitales, & miraculi deinde fama,
longe sicuti par, erat manauit. Voluerant hospitem ha-
rum rerum admiratione retinere secum Florentini; sed
iam ille reditum parabat ad suos, quippe cum & Me-
diolanensem Ecclesiam languere desiderio Pastoris, &
profligatas esse Tyranni res accepisset. Redijt igitur Me-
diolanum Ambrosius biennio postquam suscepisset eam
peregrinationem, & coluit deinde ipsum vrbs Florétia,
non secus atq. tutelarem suum. Tyrannus, & scele-
ris in Valentinianum machinator Arbogastes, bre-
ui tempore, malis inijs pares euentus habuere. Pulsi
sunt, & caeli cum omnibus copijs à Theodosio, neque
miraculo caruit ea res; nimirum ad nostros repen-
te translata victoria, quæ numero militum, & virium
robore ad illos alteros inclinabat. Quòd si ex eo præ-
lio victor hostis discescisset, profectò magnum detri-
mentum accepisset Catholica religio, & atrocissima in
Mediolanensem Ecclesiam excitata tempestas foret.
Namq. Eugenius ille, iratus Ambrosio, ita exierat ad
bellum, vt videretur sacrilega consilia differre non
omittere; & satellites eius homines impurissimi
secuti principis impetum, proterue inter abeundum
comminati fuerant, se in reditu profanatos esse
templa

templa religionum antiquissimarum, quæ nimirum stabula iumentis destinassent. Hac parva victoria Theodosius ad Ambrosium scripsit, uti Numini gratias ageret suo nomine; nam se quidem imparem esset tanto muneri, & contemplatione diuina benignitatis hæere. Lata hæc Pontifici propter mirificam significationem pietatis, & quia Regium illum animum, non prospera, non aduersa mutabant, ut ferme solent. Itaque rescripsit in hanc sententiam; agnoscere se religionem illius, & exilire gaudio, quod non, ut cæteri principum, hoste superato, triumphales arcus, & alia diuitiarum spectacula mortalibus exhibeat, sed reuerenter ac demissè Deum veneretur, atque Sacerdotes ad eam rem sibi quærat aduocatos; Ipsum quoque pauere diuinum alloquium, neque munus id gratiarum actionis suscipere satis confidenter. Accessisse tamen ad aram, & Epistolam quam ab eo accepisset, sustulisse manibus ad Cælum, atque precatum esse à Deo Optimo Maximo, ut si ea Epistola specimen raræ pietatis esset, faueret supplicationi Deus, & grati animi vota non aspernaretur. Rogabat porro extrema clausula Theodosium Ambrosius, ut quemadmodum fidelibus, & strenuis præmia persoluisset; ita etiam ijs, qui sterissent contra, veniam daret. Venit postea Theodosius Aquileiam, ingenti eorum consternatione ac metu, qui Tirannitibus fauissent. Nam humano more coniectantes, solita victoribus pauebant. Fugientes atque latitantes plurimos templa passim texere. Hinc noua Pontificis animû habebat sollicitudo, ne sibi Ecclesie tutela quiscquam violaretur. Ob eam rem, Diaconus, Felix nomine missus cum alijs litteris Aquileiam ad Theodosium, in
 quibus

quibus litteris erat commemoratio victoriae, quam reportasset, & admonitio breuis, vt quoniam esset ea victoria parta diuinitus, diuinam quoq. clementiam imitaretur. Ita vicisse, vt Moses, & Dauid, alijq. augustissimæ ætatis Heroes insuessent vincere; eorum igitur meminisset. Hanc legationem alia mox est subsecuta legatio, & quia tanta erat cura, vt nihil à quoquam rectè administratum videretur, ipse contendit Aquileiam Ambrosius, & facile veniam impetrauit omnibus, quotquot in templa confugissent. Ipse quin etiam Theodosius fertur ad illius accidisse pedes, & quòd strauisset hostem, quòd viueret, quòd regnaret, totum id esse diuini muneris in celeberrimo conuentu pronunciauisset. Paulo postea rediere Mediolanum, Ambrosius, & Theodosius, prior ille, hic interposita diei vnus mora; mox & gemina Theodosij proles, Arcadius, & Honorius adfuere. Hos Theodosius quasi de manu in manum Ambrosio tradidit, commendans ita, vt si nomine Christiano sese dignos præberent, eos in loco filiorum haberet. Dein ad ipsos oratione conuersa, hortari non destitit, vt talem illum virum in parentis loco vicissim amplecterentur. Reputarent semper animis, quanta illius virtute quot ipse casus euasisset. Si manerent in eius auctoritate, commodissime omnia processura; secus, & imperium, & ipsos abituros in præceps. Hic quasi diuinus fuit sermo præfagientis sibi propinquum obitum, filijs orbitatè. Theodosius paulò post est mortuus, & obseruauere proximi, religionem & Ecclesiam extrema fuisse curarum illius, in tantum quidem, vt, dum vtramq. commendat, obliuisceretur ferme cæterarum rerum, in quas vltima momentum

rientium verba solent incidere. Vocato quoque Senatu,
& ea nobilium parte, quæ vana retinebat adhuc Deorū
nomina & cultum inanem, increpuit eos grauiter & fe-
uere, quòd ne miraculis quidem, ad meliora mutarétur.

Quid Herculem, Eugenio, quid Iouem infana ca-
strorum numina profuisse? Ab sua parte pu-
gnasse verum Deum, cuius porro ca-
uerent iras, & prompta in re-
belles tela. Hæc ferme di-
cens expirauit.

Corpus eius funebri cæremonia cohone-
statum ab Ambrosio, mox filiorum cu-
ra Constantinopolim adspor-
tatur solatium genti.

